

PRILOZI

Ratomir Slijepčević*

UDK 347(497.11)

str. 99-152.

IZRADA GRAĐANSKOG ZAKONIKA REPUBLIKE SRBIJE - KONCEPCIJA, SADRŽINA I NAJVAŽNIJE NOVINE PREDNACRTA¹

I INICIJATIVA ZA IZRADU GRAĐANSKOG ZAKONIKA

I Osnovni razlozi za njegovo donošenje

Uvažavajući višegodišnje inicijative pravnika, posebno izražene u Porukama Kopaoničke škole prirodnog prava, i predlog Udruženja pravnika Srbije, Vlada Republike Srbije donela je Odluku o obrazovanju posebne Komisije radi kodifikacije građanskog prava i izrade Građanskog zakonika.²

---

* Ovaj tekst je pripremio Ratomir Slijepčević, sekretar Komisije za izradu Građanskog zakonika Republike Srbije.

¹ Tekst predstavlja rezultat rada Komisije. Tekst je uz dozvolu Izdavača preuzet iz Zbornika radova sa Savetovanja pravnika, održanog 12-16. juna 2013. godine u Budvi, pod nazivom "Aktuelna pitanja savremenog zakonodavstva", Beograd, 2013. str. 7-56.

Tekst ima dve osnovne funkcije: informativnu i podsticajnu. On će ostvariti razlog objavljivanja ako čitaocima podstakne na aktivno učešće u stručnoj javnoj raspravi o delovima Prednacrtu Građanskog zakonika Republike Srbije koji su bili objavljeni u posebnim publikacijama i na sajtu Ministarstva pravde.

² Vlada je imenovala Komisiju u sastavu: akademik prof. dr Slobodan Perović (predsednik),

Pri donošenju navedene odluke Vlada je, između ostalog, imala u vidu sledeće osnovne razloge koji ukazuju na potrebu donošenja Građanskog zakonika u Republici Srbiji.³

1. Srbija je, kao što je dobro poznato, donela svoj Građanski zakonik još 1844. godine, koji je bio na snazi punih sto godina, sve do 1946. godine, kada je, zajedno sa svim zakonima Srbije i predratne Jugoslavije, izgubio pravnu snagu pod dejstvom "revolucionarne svesti" kojom je izvršena abrogacija do tada važećeg celokupnog pravnog sistema, a koji je, u ovoj oblasti izražavao tekovine evropske pravne civilizacije. Od tog vremena, pa sve do danas, Srbija nije izvršila kodifikaciju u vidu opšteg Građanskog zakonika, pa se u tom pogledu, nalazi u docnji u odnosu na druge zemlje u okviru Evropske porodice prava.

Polazeći od postojećeg stanja zakonodavstva u oblasti građansko-pravnih odnosa, ustanovljene sudske prakse i razvijene pravne teorije, stvoreni su svi neophodni uslovi za kodifikaciju građanskog prava u obliku Građanskog zakonika Republike Srbije, za čije donošenje je ustavni osnov neosporan.

2. Rad na izradi Građanskog zakonika ne svodi se samo na prostu recepciju postojećih posebnih zakona u ovoj oblasti i njihovo tehničko uobličavanje u smislu Kodeksa. On bi, pre svega, trebalo da obuhvati analizu postojećih zakonskih rešenja, njihovo osavremenjivanje i dogradnju, a naročito njihovo usklađivanje, kako međusobno, tako i sa savremenim tekovinama civilizacije prava, pravne prakse i pravne teorije, opšte i naše. Zato je neophodno odgovarajuća zakonska rešenja u ovoj oblasti usaglasiti sa rešenjima ratifikovanih međunarodnih konvencija, kao i drugim međunarodnim standardima, a naročito sa pravom Evropske unije, gde je u toku rad na izradi Građanskog zakonika EU, rad koji se neće okončati u neposrednoj budućnosti, ali koji bi svakako bio u paralelnoj optici rada na izradi Građanskog zakonika Republike Srbije. Pojedina rešenja u ovoj oblasti trebalo bi usaglasiti sa čitavim sistemom smernica koje dolaze iz Evropske

---

prof. dr Miodrag V. Orlić, prof. dr Mirko Vasiljević, prof. dr Oliver Antić, prof. dr Predrag Šulejić, prof. dr Marina Janjić Komar, prof. dr Olga Cvejić Jančić, Snežana Andrejević, prof. dr Dragor Hiber, Vojislav Nedić, Đurđe Ninković, Dragoljub Đorđević, Vojkan Simić i Ratomir Slijepčević (sekretar Komisije).

³ Integralni tekst obrazloženja za donošenje Građanskog zakonika Republike Srbije publikovan je u I Knjizi Komisije koja je objavljena novembra 2007. godine.

unije, a koje se odnose na sasvim konkretna pitanja iz ove oblasti prava. To je danas fakt, ne samo sa zemljama članicama Evropske unije, već i sa onim zemljama koje se nalaze na putu ka članstvu u Evropskoj uniji, gde se nalazi i Republika Srbija i njen pravni sistem.

3. Srbija je danas jedna od retkih zemalja koja početkom XXI veka nema svoj Građanski zakonik, što je, teško razumeti ako se zna da je ona bila među prvim evropskim zemljama koje su još u XIX veku imale svoj Građanski zakonik. Građanski zakonik treba doneti, ne samo zbog urgentne potrebe, već i zbog opšteg stanja našeg prava, njegove istorije i kulture, kao i zbog značajnog koraka ka vladavini pravne sigurnosti. Naime, svaka kodifikacija u oblasti Građanskog prava, već samim svojim postojanjem uveličava bogatstvo pravne zajednice i doprinosi stabilnosti pravnih ustanova. To predstavlja jedan od neophodnih uslova konstitucije pravne države. Ona omogućava svim pravnim subjektima, kako građanima, tako i pravnim licima da na jednom mestu imaju korpus svih građanskih subjektivnih prava.

Ako se pođe od činjenice da su sve kodifikacije privatnog prava na evropskom kontinentu bile prožete tekovinama pravne nauke, i da su one, upravo u vremenu pojave tih kodifikacija i njihovog oživotvorenja u praksi, doživljavale zapažen progres, onda nema razloga da bude drugačije i sa kodifikacijom građanskog prava u Republici Srbiji.

4. Uzimajući u obzir rezultate pravne nauke i rešenja komparativnog prava, ta kodifikacija ne bi smela da preraste u prepreku daljeg razvoja prava, posebno autonomnog prava privrednih subjekata, opasnost koja se iskazuje već iz samog pojma kodifikacije kao čvrstog zakonodavnog okvira. I zbog toga kodifikatorski akt treba da zadovolji dve naizgled antinomne težnje: da učvrsti već izgrađene odnose jedne koherentne celine doprinoseći većem poštovanju načela pravne sigurnosti, ali i da istovremeno ne zatvara put daljoj evoluciji građanskog prava i stalnom usavršavanju pravnog poretka u celini, već naprotiv, da tu evoluciju podstiče.

5. Potrebe prakse, naročito privredno-poslovne prakse, brzo se menjaju pod uticajem različitih faktora (državni intervencionizam, finansijsko tržište, nadnacionalne asocijacije), a naročito pod uticajem naglog tehničkog razvoja koji donosi nove načine komuniciranja i nove sadržaje građansko pravnih odnosa. Sve to govori u prilog stanovištu da se prilikom izbora pojedinih rešenja kao posledice ove ili one teorije, mora voditi računa o potrebama praktičnog života, jer se i kodeks, kao i svaki drugi zakon, donosi upravo

radi tog realnog i što kvalitetnijeg i humanijeg života, a ne radi zadovoljenja neke teorije koja ne odgovara tim zahtevima.

Otuda je potrebno učiniti zajednički napor da kodifikacija građanskog prava, ne samo u njenom nastanku, već naročito u vremenu njene primene i oživotvorenja u praktičnom svetu, doprinese ostvarivanju očekivanih rezultata.

II Osnovna koncepcija i orijentacioni sadržaj Građanskog zakonika

Komisija je do sada objavila četiri knjige o Prednacrtnu Građanskog zakonika. Prva knjiga pod nazivom: "Rad na izradi Građanskog zakonika Republike Srbije" - Izveštaj Komisije sa otvorenim pitanjima, objavljena je u tiražu od 1300 primeraka. Tekst je dostavljen nadležnim organima, pravnim i privrednim institucijama i zainteresovanim pojedincima, radi što potpunijeg informisanja najšire javnosti, a u cilju podsticanja stručne diskusije u postupku iznalaženja što boljih zakonskih rešenja u budućem Građanskom zakoniku Republike Srbije. Radi toga, tekst je objavljen i na elektronskoj prezentaciji Ministarstva pravde.

Taj izveštaj Komisije, pored okvirnog sadržaja budućeg Građanskog zakonika, obuhvatio je otvorena pitanja sa osnovnim argumentima i alternativama, kao i moguća normativna rešenja u pojedinim oblastima građansko pravnih odnosa.

Prva Knjiga Komisije je pobudila interesovanje i pozitivne reakcije pravničke javnosti, ne samo u Republici Srbiji, već i u inostranstvu, naročito u zemljama Evropske unije i bivšim jugoslovenskim republikama, sada samostalnim državama.

Komisija se, imajući u vidu postojanje značajnih zakonskih segmenata u našem pravnom sistemu u oblasti građanskog prava, opredelila da inovira i kompletira postojeća zakonodavna rešenja u skladu sa dosadašnjim naučnim saznanjima i potrebama poslovne i sudske prakse u ostvarivanju i zaštiti građanskih prava.

Istovremeno Komisija nastoji da na savremenim osnovama celovito inovira pravne institute u sferi stvarno-pravnih odnosa koji, iako vrlo značajni, sada nisu zakonodavno konzistentno i funkcionalno regulisani.

Značajna je koncepcijska orijentacija Komisije da budući Građanski zakonik Republike Srbije, koristeći komparativnu metodološku analizu, harmonizuje

najvažnija rešenja sa modernim evropskim zakonodavstvom i savremenim tendencijama u pravu Evropske unije.

Posebnu pažnju i podršku stručne pravničke javnosti izazvala je doslednost Komisije da za svako značajnije pitanje predloži i alternativna zakonska rešenja, sa namerom da podstakne učesnike stručne javne diskusije u procesu iznalaženja što boljih zakonskih rešenja. Zahvaljujući tom konceptijskom opredeljenju, Prednacrt sadrži veliki broj alternativnih rešenja o kojima će se Komisija opredeliti nakon javne rasprave koja je inače u toku i koja će trajati do finalne izrade Nacrta Građanskog zakonika.

U Prednacrtu je posebna pažnja posvećena osnovnim načelima i principima, od izuzetnog značaja ne samo za zasnivanje, ostvarivanje i zaštitu građanskih prava, već i za pravilno tumačenje zakonskih rešenja, kao i za rešavanje sporova i usklađivanje različitih interesa.

Građanski zakonik, kao kodifikacioni akt, obuhvatio bi sve one pravne celine koje čine konzistentan korpus građanskih prava koja su od vitalnog značaja za kvalitet života, rada i poslovanja svih građansko pravnih subjekata u društvu koje teži kontinuiranom prosperitetu i sve potpunijem poštovanju ljudskih prava i sloboda.

U skladu sa opredeljenom orijentacionom sadržinom, Građanski zakonik bi imao sledećih pet osnovnih celina: Opšti deo (sa odredbama koje u načelu važe za sve segmente građanskog prava); Porođični odnosi; Nasleđivanje; Svojinski i drugi stvarno pravni odnosi, i Ugovori i drugi obligacioni odnosi.

III Konceptija opšteg dela Građanskog zakonika

Značajnije novine

Između različitih konceptija koje su zastupljene u važećim građanskim zakonima u savremenom evropskom pravu, Komisija se opredelila za srednje rešenje tzv. Opšteg dela, dakle, koje nije ni ekstenzivno ni restriktivno.

Prema usvojenoj konceptiji, Opšti deo bi sadržavao sve one odredbe koje su, po pravilu, zajedničke za sve posebne delove Građanskog zakonika.

Značajno je da je predložen poseban tekst koji bi trebalo da predstavlja svojevrsnu Preambulu, koja bi, afirmisala pravni kontinuitet, sadržavala ciljeve koji se žele postići donošenjem Građanskog zakonika. U tom delu su posebno apostrofirani sledeći ciljevi: dalja afirmacije građanskog prava, uz

puno uvažavanje zakonitosti, pravde i pravičnosti; jačanje pravne sigurnosti i efikasnije delovanje pravne države; podsticanje kulturnog, duhovnog i materijalnog prosperiteta subjekata građanskog prava; usavršavanje i usaglašavanje građanskog prava sa načelima savremenog međunarodnog prava i tekovinama evropske pravne civilizacije.

Da bi Građanski zakonik imao posebnu pravnu snagu predviđeno je da se on donese, po posebnoj proceduri, u kojoj treba da se obezbedi u najvećoj meri konsenzus koji bi se potvrdio najmanje dvotrećinskom većinom od ukupnog broja narodnih poslanika.

U okviru uvodnih i opštih odredaba formulisana su osnovna načela i generalna pravila od posebnog značaja, ne samo za ponašanje subjekata građanskog prava, već i za pravosudne i druge organe koji će tumačiti i primenljivati odredbe Građanskog zakonika.

Opšti deo Prednacrta Građanskog zakonika sadrži devet tematskih celina.

Reč je o: 1. subjektima građanskog prava; 2. zastupanju; 3. subjektivnim građanskim pravima, posebno o pravima ličnosti; 4. objektima građanskih prava; 5. državini; 6. pravnim poslovima; 7. pravnim dejstvima protoka vremena; 8. vršenju i zaštiti građanskih prava i 9. zaštiti državine.

U okviru odredbe o cilju zakonika izričito je propisano da "Građanski zakonik svim svojim odredbama teži postizanju vrline pravde". U alternativni tom rešenju predloženo je da je ostvarivanje vrline pravde osnovni cilj Građanskog zakonika.

Kao vrhovno načelo u Građanskom zakoniku će egzistirati načelo savesnosti i poštenja prema kome sve odredbe Građanskog zakonika teže njegovom ostvarivanju.

U mnogobrojnim građansko-pravnim odnosima savesnost je odlučujuća činjenica relevantna za rešavanje određenih sporova. Da bi se racionalizovao tekst Građanskog zakonika, odnosno izbeglo suviše ponavljanje, u Opštem delu je formulisana oboriva pretpostavka o savesnosti, prema kojoj se savesnost i poštenje pretpostavljaju, a ko tvrdi suprotno dužan je da to dokaže. Prema Prednacrta smatraće se da je nesavestan onaj koji nije postupio kako su zahtevale okolnosti za koje je znao ili je morao znati. U alternativni je predloženo da je savestan onaj koji nije znao ili u konkretnoj situaciji nije mogao da zna za činjenicu koja je od bitnog značaja za ostvarivanje i zaštitu građanskih prava.

Posebno su formulisane odredbe o: autonomiji volje; ravnopravnosti lica u građanskom pravu; dužnoj pažnji u ostvarivanju prava i izvršavanju građanskopravnih obaveza; zaštiti čovekove sredine; zabrani prouzrokovanja štete; tumačenju zakona; odnosu prema posebnim zakonima; analognoj primeni zakona (tzv. pravnoj i zakonskoj analogiji) i o važenju kasnijeg zakona po principu *lex posterior derogat priori*. U skladu sa osnovnim načelom o pravičnosti, izričito je normirano opšte zakonsko pravilo prema kome i kad se u zakoniku to izričito ne nalaže, primenjuje se rešenje koje je, u datim okolnostima, pravično.

Poseban odeljak posvećen je subjektima građanskih prava (fizičkim i pravnim licima). Novina je da se precizira poslovna sposobnost deteta (koje nije navršilo 14 godina). Prema osnovnom rešenju, ono može preduzimati uobičajene pravne poslove manje vrednosti. Međutim, alternativnim rešenjem je predloženo da mlađi maloletnik (koji nije navršio 14 godina) može da preduzima uobičajene pravne poslove manje vrednosti, odnosno koji su po svojoj prirodi srazmerni njegovoj intelektualnoj i moralnoj zrelosti.

Odredbe o fizičkim licima uglavnom su slične ili identične odgovarajućim sada važećim zakonskim odredbama iz Porodičnog zakona.

Novine se, u odeljku o subjektima građanskih prava odnose, pre svega, na regulisanje pitanja o pravnim licima. To se prevashodno odnosi na pojam pravnog lica koji je, pored osnovnog rešenja, u kome je pravno lice definisano kao organizacija kojoj je važećim pravnim propisima priznat pravni subjektivitet, izražen i u vidu dve varijante. Prema prvoj varijanti pravno lice je društvena tvorevina (udruženje, privredno društvo, zadužbina, ustanova itd.) organizovana radi postizanja određene društvene (ili zajedničke) svrhe kojoj pravni poredak priznaje svojstvo subjekta prava.

Prema drugoj varijanti, pravno lice je organizacija (privredno društvo, udruženje, ustanova itd.) kojoj pravni poredak priznaje svojstvo subjekta prava radi postizanja određene društvene (ili zajedničke) svrhe.

U okviru odseka o pravnim licima unete su odredbe o: vrstama pravnih lica; dozvoljenoj svrsi njihovog osnivanja; načinu nastanka; pravnoj sposobnosti; imovini; poslovnoj sposobnosti; zastupniku pravnog lica; deliktnoj sposobnosti; poslovnom imenu i sedištu, kao i o sudbini imovine nakon prestanka pravnog lica. Te odredbe predstavljaju uglavnom nova zakonska rešenja, koja su, zbog svog značaja, data u vidu alternativnih rešenja.

Posebno su formulisane osnovne odredbe o udruženjima i zadužbinama, kao specifičnim pravnim licima, sa većim brojem alternativa, zbog njihove važeće normativne regulative u posebnim zakonima.

Poseban odsek posvećen je sasvim novim odredbama o subjektivnim pravima subjekata građanskih prava, a posebno o tzv. pravima ličnosti. Formulisana je odredba o pojmu subjektivnih prava kao skupu pravno zaštićenih ovlašćenja koja subjekti građanskog prava vrše u pravnom odnosu prema licima koja imaju određene obaveze u odnosu prema tim ovlašćenjima (i to *inter partes* ili *erga omnes*).

U posebnom članu su navedena prava ličnosti kao što su: pravo na život; zdravlje i telesni integritet; pravo na slobodu; pravo na čast i ugled; pravo na ime; pravo na lični identitet; pravo na sopstvenu sliku; pravo na tajnost pisma; pravo na glas; pravo na lični (privatni) život; pravo na psihički integritet, kao i druga osnovna prava ličnosti utvrđena Ustavom, međunarodnim konvencijama i posebnim zakonima. Sva ta prava ličnosti, prema Prednacrtu, uživaju sveukupnu (integralnu) i specifičnu građansko pravnu zaštitu, koja je posebno regulisana većim brojem zakonskih odredaba u okviru odeljka o vršenju i zaštiti građanskih prava.

Posebnu novinu predstavlja norma kojom se konstituiše novi pravni institut u vidu prava na eutanaziju. Prema toj odredbi, iz humanih, socijalnih i medicinskih razloga može se steći pravo na eutanaziju koje predstavlja dobrovoljni prevremeni prekid života, s tim što bi se kumulativni uslovi i precizan postupak za ostvarivanje tog prava razradili posebnim zakonom. Da bi se sprečila zloupotreba ovog instituta propisano je da njegova zloupotreba, radi pribavljanja neosnovane materijalne ili druge koristi, povlači krivičnu odgovornost. Usvajanjem tog novog instituta zahtevalo bi da se izvrši odgovarajuća promena u Krivičnom zakoniku. S obzirom da o ovom institutu postoje različita mišljenja, kao i da je on legalizovan samo u 4 evropske države (Švajcarskoj, Belgiji, Holandiji i Luksemburgu), predlog je dat kao alternativna mogućnost, o čemu bi bilo dragoceno u tekućoj javnoj raspravi izneti argumente (*pro et contra*) i konstruktivne sugestije.

Odredbe o zastupanju subjekata građanskih prava predstavljaju recepciju i inoviranje odgovarajućih odredaba iz Zakona o obligacionim odnosima, s tim što su formulisane nove odredbe o prokuri kao najvišem specifičnom punomoćju koje daje privredni subjekt radi zaključenja pravnih poslova ili obavljanja pravnih radnji u vezi sa delatnošću privrednog subjekta. Ocenjeno

je da odredbe o prokuri, zbog svog opšteg karaktera, treba da budu u Građanskom zakoniku, a ne u Zakonu o privrednim društvima.

Pored pojma instituta prokure, unete su i odredbe o vrstama prokure, ograničenjima ovlašćenja, potpisivanju prokuriste i prestanku prokure. Poseban odeljak sadrži odredbe o objektima građanskih prava u koje, prema Prednacrtu, spadaju: stvari, ljudske radnje, lična dobra, proizvodi ljudskog duha i uma (objekti intelektualne i industrijske svojine) i druga imovinska prava određena zakonom. Taj odeljak sadrži odredbe koje predstavljaju novinu, jer sada nisu sistematski uređene važećim zakonima. U delu o stvarima, regulisane su razne vrste stvari kao što su: pokretne i nepokretne stvari, prirodni i građanski plodovi, složene stvari i pripadci, potrošne stvari i zbirne stvari. Zakonik se zadržao na navedenim vrstama stvari, poštujući kriterijum da je racionalno regulisati samo one vrste stvari koje su najčešće relevantne i koje se koriste u pojedinim zakonskim rešenjima.

Kao objekti pojedinih građanskih prava mogu biti, pored intelektualnih tvorevina i predmeta industrijske svojine (patenta, žiga, oznake geografskog porekla i dr.) i druga imovinska prava, ali samo ona koja su prenosiva i čija vrednost može biti izražena u novcu, u skladu sa posebnim zakonima (na primer: akcije, udeli i druge hartije od vrednosti).

Posebne odredbe u Prednacrtu se odnose na čovekovo telo kao objekat građanskih prava. Tako, novinu predstavlja odredba da odvojeni delovi čovekovog tela ili stvari trajno spojene sa čovekovim telom i dalje pripadaju licu od čijeg tela su odvojeni, ako drugačije nije propisano, određeno njegovom voljom ili ugovorom. Ta odredba je od posebnog značaja za regulisanje donacije organa i njihovu transplantaciju. Takođe, tome može da doprinese i odredba o posmrtnim ostacima koji mogu da budu predmet određenih građanskih prava, ali u skladu sa moralom i izraženom poslednjom voljom umrlog ili voljom njegovih naslednika.

Pored odeljka o objektima građanskih prava i za odeljak o državini ocenjeno je da bi trebalo regulisati u Opštem delu Građanskog zakonika, jer predstavljaju opšte odredbe koje su relevantne za sve oblasti građanskog zakonika, a ne samo za deo o stvarno-pravnim odnosima. Pri tome, Komisija se opredelila za normiranje samo onih odredaba o vrstama stvari i državine koje se koriste u Građanskom pravu. Izostavljene su one vrste stvari i državine koje su teorijskog karaktera i kao takve predstavljaju udžbeničke, a ne zakonske kategorije.

U okviru odeljka o državini stvari formulisane su zakonske odredbe koje se odnose na pojam, vrste i svojstva državine, sticanje i prestanak državine, s tim što je zaštita državine regulisana u odeljku Opšteg dela o vršenju i zaštiti građanskih prava.

Odeljkom o pravnim poslovima uglavnom su preuzete odgovarajuće odredbe iz Zakona o obligacionim odnosima. Zadržana je veoma značajna važeća zakonska odredba prema kojoj se mnogobrojna zakonska rešenja o ugovorima shodno primenjuju na sve druge pravne poslove, čime je postignuta znatna racionalizacija zakonske regulative.

U okviru posebnog odeljka regulisana su najvažnija pitanja pravnog dejstva proteka vremena. U okviru prvog odseka regulisani su pravno dejstvo proteka roka (trajanje, sticanje i prestanak građanskih prava) i načini računanja rokova.

Poseban odsek posvećen je odredbama o zastarelosti potraživanja i zakonom određenih građanskih prava. Pored nekoliko novih dopuna taj odsek u suštini predstavlja preuzimanje odgovarajućih odredaba iz Zakona o obligacionim odnosima čija se primena proširuje i na određena građanska prava.

Opšti deo sadrži posebne i specifične odredbe o vršenju i zaštiti građanskih prava, uključujući i nove odredbe o zaštiti državine, koje su inspirisane željom da se zakonski obezbedi integralna, a pravična i efikasna zaštita svojine, obligacionih i drugih građanskih prava, kao i posebna pravna sigurnost držaoca stvari.

IV Predlozi alternativnih rešenja u delu o obligacionim odnosima

U Drugoj Knjizi, koju je Komisija objavila 2009. godine, sadržan je Prednacrt dela Građanskog zakonika koji se odnosi na obligacione odnose. To je jedan od najobimnijih delova budućeg Građanskog zakonika koji je formulisan u 1436 članova, od kojih je skoro jedna četvrtina tih članova sa alternativnim predlozima.

Predloženi tekst, sa brojnim alternativama i napomenama, uz određene članove, predstavlja normativnu ilustraciju zakonskih rešenja o kojima će se Komisija naknadno opredeliti u skladu sa rezultatima stručne javne rasprave koja je usledila nakon objavljivanja tog teksta.

Kao osnova za izradu teksta, sasvim razumljivo, poslužio je važeći Zakon o obligacionim odnosima koji u našem pravnom poretku uspešno funkcioniše

već skoro 35 godina i koji je od domaće i inostrane pravničke javnosti pozitivno ocenjen. Njegova vitalnost i funkcionalnost potvrđeni su, ne samo u poslovnoj praksi, već i u najširoj primeni u sudskoj i vansudskoj praksi.

Komisija je nastojala da taj važeći zakonodavni akt usavrši i dopuni, ne samo na osnovu analize bogate višedecenijske prakse i savremenih tendencija, pre svega, u evropskoj komparativnoj legislativi, već i u skladu sa potrebama i racionalnim zahtevima savremenog pravnog života.

Po svom obimu, predložene promene su znatne u odnosu na važeći Zakon o obligacionim odnosima. Ilustracije radi, navode se najznačajnije promene: Pre svega, da bi se što jasnije izrazio sadržaj tako složenih i raznovrsnih pravnih odnosa od izuzetnog značaja za ostvarivanje građanskih prava, utvrđen je pojam obligacija. Prema predloženoj formulaciji, eksplicitno je određeno da su obligacije takvi pravni odnosi između dve određene strane, na osnovu koga je jedna strana (poverilac) ovlašćena da zahteva od druge strane (dužnika) određeno davanje, činjenje ili uzdržavanje od nečega što bi inače imala pravo da čini, a druga strana je dužna da to ispuni. Navedeni pojam odnosi se na sve vrste obligacionih odnosa, bez obzira na izvor iz koga su nastali.

Da bi se pojačao moralni aspekt obligacionih odnosa, u Prednacrtnu je predloženo da se poštovanje dobrih običaja zameni moralom. To znači da ugovorne strane, generalno rečeno, ne mogu korišćenjem svoje slobode ugovaranja da zaključuju ugovore koji bi bili u koliziji sa moralom, tj. moralnim shvatanjima, koja važe u određenoj društvenoj sredini u momentu zaključenja ugovora. To je važna novina u procesu moralizacije prava pri nastanku ugovornih obligacionih odnosa.

Radi učvršćivanja načela *pacta sunt servanda*, Prednactrom je izričito propisano da ugovor (koji je u navedenim granicama slobode ugovaranja) "obavezuje strane ugovornice isto kao zakon". Dakle, takav ugovor je zakon za ugovorne strane i mora se poštovati kao i svaki važeći zakonski akt. Predloženi zakonski stav je veoma važan za reafirmaciju poštovanja preuzetih ugovornih obaveza, posebno za inostrane investitore i poslovne partnere. Iako na prvi pogled, ta zakonska novina deluje kao puka zakonska deklaracija, ona ima svoju punu funkcionalnu vrednost kada se u celini sagledaju svi mnogobrojni pravni instituti i zakonska rešenja, čija je intencija obezbeđenje ispunjenja preuzetih ugovornih obaveza.

Važećom odredbom Zakona o obligacionim odnosima (čl. 12) utvrđeno je, kao univerzalno načelo obligacionog prava, da su u zasnivanju obligacionih

odnosa i ostvarivanju prava i obaveza iz tih odnosa strane dužne da se pridržavaju načela savesnosti i poštenja. Značajna je novina u Prednactru što je izričito propisano da strane "ne mogu ovu dužnost da isključe ili ograniče". Na taj način načelo savesnosti i poštenja u obligacionom pravu postaje univerzalno i opšte obavezujuće bez izuzetaka. Ako se to načelo u konačnoj verziji formuliše u uvodnom tzv. opštem delu budućeg građanskog zakonika, što je intencija i redaktora, ono će postati opšte načelo našeg građanskog prava u svim njegovim segmentima (ne samo u obligacionim i stvarnopravnim odnosima, već i u naslednim i što je još važnije u bračnim i drugim porodičnim odnosima). Pri tome treba podsetiti da su zakonska načela relevantna ne samo kod zasnivanja prava i obaveza iz oblasti građansko pravnih odnosa već i kod njihove primene, poštovanja i tumačenja. Polazeći od značaja tržišne konkurencije za napredak svake nacionalne ekonomije, za racionalnije i produktivnije poslovanje i za što bolji kvalitet tržišnih usluga, Prednactrom je, pored odredbe da se ravnopravnost i zaštita konkurencije obezbeđuje posebnim propisima, zadržana važeća načelna odredba o zabrani stvaranja i iskorišćavanja monopolskog položaja, prema kojoj se u zasnivanju građansko-pravnih odnosa ne mogu ustanovljavati prava i obaveze kojima se za bilo koga stvara ili iskorišćava monopolski položaj na tržištu. Prednactr unosi, radi posebne zaštite potrošača, jednu novinu prema kojoj se zabranjuje zloupotreba dominantnog položaja na tržištu, kojom se "formalno, ali i faktički povređuju pravila o zaštiti potrošača", koja su inače razrađena posebnim zakonima o njihovoj direktnoj ili indirektnoj zaštiti.

Da bi se zaštitili interesi ugovorne strane koja je materijalno, statusno, psihički ili na drugi način u inferiornom ili podređenom položaju u odnosu na drugu ugovornu stranu, Prednactr uvodi jednu imperativnu odredbu kojom se onemogućuje da slabija strana "slobodnom voljom" pristane na odricanje od prigovora kao instrumenta zaštite svojih prava.

Prema toj odredbi (član 11. Prednacrta) nema pravnog dejstva odredba ugovora, kojom se jedna ugovorna strana unapred odriče svih prigovora ili određene vrste prigovora, koji bi se mogli odnositi na punovažnost tog ugovora. Ta odredba se odnosi i na one prigovore kojih bi se ta ugovorna strana inače mogla pojedinačno unapred odreći. Neće imati pravno dejstvo ni ugovorna odredba o odricanju od prigovora, ni odricanje od prigovora unapred, ako je učinjeno i jednostranom izjavom volje. Ta zakonska novina imaće značajan zaštitni efekat za slabiju ugovornu stranu, koja je primorana da zaključi ugovor po diktatu jače ugovorne strane.

Da bi se izričito istakla ugovorna autonomija volje, tj. sloboda ugovaranja i njene granice u pogledu predmeta ugovora, Prednacrtom se eksplicitno precizira da predmet ugovora može biti sve što nije zakonom zabranjeno i što nije protivno javnom poretku ili moralu. Iako u sadašnjem našem ugovornom pravnom sistemu nije bilo sporno da predmet ugovora može biti i buduća stvar, to se Prednacrtom izričito navodi (čl. 42 Prednacrtu).

Pored navedenih osnovnih odredbi posebno su značajne sledeće novine:

1. Unete su definicije o najvažnijim institutima, kao što su: krivica; šteta; opasne stvari i opasne delatnosti

1.1. Značajna novina, koja je predložena u Prednacrtu, odnosi se na definiciju subjektivne odgovornosti, odnosno odgovornosti po osnovu krivice za pričinjenu štetu.

Usvajanjem predložene odredbe izmenio bi se važeći član 158. ZOO, prema kome krivica postoji kada je štetnik prouzrokovao štetu namerno ili nepažnjom. Da bi se sudu ili drugom licu, koje je kompetentno da proceni postojanje krivice olakšalo utvrđivanje krivice u konkretnom slučaju, izričito su navedeni određeni opšti standardi koji su relevantni za kvalifikaciju krivice. Prema predloženoj formulaciji, pri prosuđivanju da li je lice koje je štetu prouzrokovalo krivo ili ne, to jest da li se ponašalo kako je trebalo, sud treba da "vodi računa o redovnom toku stvari i o tome šta se od razumnog i pažljivog čoveka moglo osnovano očekivati u datim okolnostima".

To bi bila opšta standardna *definicija krivice*. Međutim za određena lica koja, zbog svojih profesionalnih osobina i mogućnosti prouzrokovanja težih štetnih posledica u obavljanju svojih delatnosti, Prednacrtom je posebno pooštrena tzv. profesionalna odgovornost za pričinjenu štetu po osnovu krivice. Prema odredbi člana 171. Prednacrtu, pri prosuđivanju da li je lice, koje profesionalno obavlja određenu delatnost (medicinsku, tehničku, pravnu ili sl. profesionalnu delatnost) prouzrokovalo štetu svojom krivicom, uzeće se u obzir: dostignuća u određenoj nauci; pravila koja važe u toj struci; životno iskustvo i poseban standard (što se od "razumnog i pažljivog stručnjaka moglo osnovano očekivati u datim okolnostima"). Tako formulisana subjektivna odgovornost navedenih profesionalaca faktički će dovesti do veće odgovornosti u obavljanju tih delatnosti, koje su od posebnog značaja za poštovanje građanskih prava i posebno zaštićenih ljudskih vrednosti.

Opšte je prihvaćeno da se objektivna deliktna odgovornost zasniva na prouzrokovanju štete u vezi sa opasnim stvarima ili opasnim delatnostima. Međutim, Zakon o obligacionim odnosima, iako je regulisao tu objektivnu odgovornost, nije definisao *šta se smatra opasnom stvari i opasnom delatnošću*.

Važeća odredba Zakona o obligacionim odnosima (član 154) o osnovima odgovornosti za prouzrokovanu štetu u stavu 1. (u kome je reč o subjektivnoj odgovornosti tj. o odgovornosti po osnovu krivice) propisuje da svako ko drugome prouzrokuje štetu dužan je naknaditi je, ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. U toj odredbi konstituisani su pretpostavljena odgovornost (po osnovu krivice) i teret dokazivanja na strani lica koje je prouzrokovalo štetu. Dakle, ako štetnik želi da se ekskulpira od odgovornosti mora da dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice. Prema predlogu u Prednactru (u članu 167) promenila bi se pretpostavljena odgovornost na taj način što bi se izostavio teret dokazivanja, brisanjem reči: "ukoliko ne dokaže da je šteta nastala bez njegove krivice".

Prema II varijanti uz važeće rešenje iz Zakona o obligacionim odnosima dodao bi se novi stav 2, koji glasi: "pretpostavlja se obična nepažnja", čime se teret dokazivanja odsustva krivice reducira samo na običnu nepažnju. Štetnik se, dakle, može osloboditi odgovornosti ako dokaže da nije bilo u njegovom štetnom ponašanju ni obične nepažnje, čime se zaoštava subjektivna odgovornost za prouzrokovanu štetu.

Ali, pri prosuđivanju da li je lice, koje profesionalno obavlja određenu delatnost (na primer: lekari, veterinari, medicinsko osoblje, inženjeri, arhitekta, advokati, notari) skrivljeno prouzrokovalo štetu, prema predlogu u Prednactru, sud bi vodio računa o pravilima nauke i struke, o životnom iskustvu i o tome šta se od razumnog i pažljivog stručnjaka moglo osnovano očekivati u datim okolnostima.

1.2. Takođe, Prednactrom je, u vidu alternativnog rešenja predloženo da se precizira i *definicija štete* iz člana 155. Zakona o obligacionim odnosima koja obuhvata imovinsku i neimovinsku, tj. moralnu štetu, s tim što se imovinska može manifestovati kao obična (prosta) šteta ili kao izmakla korist. Prema alternativnom predlogu, pod štetom se podrazumeva ne samo svako umanjeње nečije imovine (pretrpljeni gubitak ili prosta šteta) i sprečavanje njenog povećanja (izmakla dobit), nego i povreda svakog zakonitog interesa, kao i povrede prava ličnosti: slobode, časti, ugleda, stida, ličnog i porodičnog mira i drugih ličnih dobara, kao i nanošenje drugome fizičkog ili psihičkog

bola (moralna ili neimovinska šteta). Na taj način se znatno proširuje zaštita oštećenih lica.

1.3. Prednacrt donosi značajnu novinu na taj način što propisuje *pojam opasne stvari i opasne delatnosti*. Opasna stvar je svaka pokretna ili nepokretna stvar "čiji položaj ili upotreba ili osobine ili samo postojanje predstavlja povećanu opasnost za okolinu". Odgovara se za štetu koja potiče od takvih stvari (tzv. objektivna deliktna odgovornost). Ona se odnosi i na delatnosti, koje predstavljaju povećanu opasnost štete za okolinu. Za štetu koja potiče od takve delatnosti, odgovara prema Zakonu o obligacionim odnosima lice koje obavlja tu delatnost.

Očekuje se da će obe definicije o opasnim stvarima i opasnim delatnostima olakšati sudovima utvrđivanje objektivne odgovornosti u svakom konkretnom slučaju. Alternativnim rešenjem se predlaže promena člana 175. Zakona o obligacionim odnosima koja se odnosi na odgovorno lice u slučaju protivpravnog oduzimanja opasne stvari. Prema važećem rešenju ako je imao oduzeta opasna stvar na protivpravan način, za štetu koja od nje potiče ne odgovara on, nego onaj koji mu je oduzeo opasnu stvar, ako imalac nije za to odgovoran. Međutim, u slučaju predaje stvari trećem licu, umesto sopstvenika opasne stvari, i isto kao on, odgovara lice kome je imalac poverio stvar da se njome služi, ili lice koje je inače dužno da je nadgleda, a nije kod njega na radu. Alternativnim rešenjem predloženo je da se pored prethodnog rešenja doda novi stav prema kome bi, pored trećeg lica za štetu od opasne stvari odgovarao i njen sopstvenik ako se naknada ne može dobiti od lica koje je bilo dužno da je nadgleda. Predloženim rešenjem proširuje se odgovornost i na sopstvenika kao supsidijarno odgovornog lica, čime se štiti i poboljšava položaj oštećenog.

1.4. Prednacrtom je predložena i promena važećeg člana Zakona o obligacionim odnosima o uslovima za *oslobađanje od objektivne odgovornosti*.

Prema alternativnom rešenju (član 191. Prednacrt) sopstvenik ili držalac stvari se oslobađa odgovornosti ako dokaže da šteta potiče od nekog uzroka koji se nalazio van stvari, a čije se dejstvo nije moglo predvideti, ili se nije moglo sprečiti ili izbeći. Sopstvenik ili držalac opasne stvari oslobađa se odgovornosti i ako dokaže da je šteta nastala isključivo krivicom oštećenog ili trećeg lica, koju on nije mogao predvideti i čije posledice nije mogao izbeći. Sopstvenik ili držalac se oslobađa odgovornosti delimično, ako je oštećeni delimično kriv za štetu. Ako je za štetu delimično krivo treće lice, ono odgovara oštećenom za celu štetu pored sopstvenika ili držaoca stvari, a

dužno je snositi naknadu srazmerno težini svoje krivice. Lice kojim se sopstvenik ili držalac poslužio pri upotrebi opasne stvari ne smatra se trećim licem. Pod istim uslovima oslobađa se odgovornosti i lice koje obavlja opasnu delatnost.

Bitne promene u odnosu na važeće rešenje iz Zakona o obligacionim odnosima se odnose na uvođenje "isključive krivice" oštećenog ili trećeg lica kao osnova za oslobađanje od odgovornosti imaoća opasne stvari (sopstvenika ili držaoca stvari) umesto "radnje" oštećenog ili trećeg lica, kao i proširenje primene odredbe o oslobađanju od odgovornosti na lica koja obavljaju opasnu delatnost. Predlogom se pruža veća zaštita oštećenim i trećim licima, a istovremeno i pojačava odgovornost sopstvenika i držalaca opasnih stvari i lica koja obavljaju opasnu delatnost.

2. Dopunjene su odredbe o: zaključenju ugovora; pregovorima; ponudi; predugovoru i formulisana je posebna odredba o opcionom ugovoru

2.1. Do sada, Zakonom o obligacionim ugovorima nije bio regulisan tzv. opciono ugovor, iako je on prisutan u pravnom prometu, naročito u oblasti prometa hartijama od vrednosti.

Ta pravna praznina biće uklonjena prihvatanjem predložene odredbe, kojom se zadovoljavaju potrebe efikasnijeg pravnog prometa. Tom odredbom se omogućuje da se ugovorom mogu odrediti uslovi nekog drugog ugovora među istim ugovornicima i ovlastiti jednog ugovornika da ako želi svojom jednostranom voljom (izjavom) zasnuje odnose iz tog drugog ugovora. Prednacrtom je (čl. 41) dato ovlašćenje sudu da, u skladu sa okolnostima slučaja i običajima, odredi rok za vršenje prava opcije, ako on nije utvrđen ugovorom ili posebnim zakonom, a ugovornici se o njemu naknadno ne sporazumeju.

2.2. Prema važećoj odredbi Zakona o obligacionim odnosima osnovna pravna posledica zaključenog ugovora čiji je predmet nemoguć, nedozvoljen, neodređen ili neodrediv je ništavost takvog ugovora. Da bi se ipak ugovor sačuvala i ostvarila njegova punovažnost, Prednacrtom je predloženo da ugovor zaključen sa odložnim rokom ili pod odložnim uslovom, naročito pod uslovom da predmet ugovora postane moguć, ostaje punovažan, ako predmet ugovora bude moguć o roku, odnosno u vreme njegove realizacije. Radi zaštite savesne ugovorne strane, tj. one koja pri zaključenju ugovora nije znala niti je mogla znati da je predmet ugovora nedozvoljen ili nemoguć, Prednacrtom je uneta novina, koja se odnosi na odgovornost za štetu nastalu

zaključenjem takvog ugovora one ugovorne strane koja je znala ili morala da zna za takve nedostatke. Tako predložena novina preventivno će uticati na smanjenje broja zaključenih ugovora sa nedozvoljenim ili nemogućim predmetom.

2.3. Radi zaštite interesa zastupanog, Prednacrt donosi još jednu novinu u vidu *zabrane sukoba interesa*, koji može nastati ako zastupnik zaključi "ugovor sa samim sobom" za svoj račun ili za račun nekog drugog lica, koje takođe zastupa. Međutim, ta zabrana ne važi ako je ta mogućnost izričito posebnim zakonom dozvoljena ili ako taj ugovor naknadno ratifikuje zastupani.

2.4. Alternativom uz član 40. Prednacrt predložena je izmena odredaba o *predugovoru* (iz člana 45. Zakona o obligacionim odnosima) kojim je regulisano zaključenje glavnog ugovora u slučaju odbijanja njegovog zaključenja. Prema toj alternativnoj izmeni, zaključenje glavnog ugovora može se zahtevati u roku od šest meseci od isteka roka predviđenog za njegovo zaključenje, a ako taj rok nije predviđen, onda od zaključenja predugovora. Neizvršavanje obaveze da se zaključi glavni ugovor daje pravo saugovorniku da zahteva naknadu štete koju zbog tog neizvršenja trpi. Ali, ako su u predugovoru određeni bitni uslovi za zaključenje glavnog ugovora, sud će, na zahtev zainteresovane strane, osuditi drugu stranu koja odbija da pristupi zaključenju glavnog ugovora da to uradi u roku koji će joj odrediti, posle čijeg isteka će se presuda smatrati kao zaključenje glavnog ugovora.

2.5. Prema članu 65. Zakona o obligacionim odnosima prevara je razlog za traženje poništenja ugovora. Taj član je dopunjen predloženom alternativom kojom se posebno štiti prevarena strana, jer je predloženo da ona ima pravo na prigovor i posle isteka roka zastarelosti prava da zahteva poništenje ugovora. Uz tu alternativu predložene su i dve varijante. Prema prvoj, prevarena strana može da odbije izvršenje ugovora i posle zastarelosti prava da traži njegovo poništenje, a prema drugoj varijanti, ugovor zaključen pod prevarom nije rušljiv, već apsolutno ništav.

2.6. Zakon o obligacionim odnosima (član 73.) sadrži odredbu o *konvalidaciji ugovora* koji nije zaključen u propisanoj pismenoj formi, pod uslovom da je u celini ili u pretežnom delu izvršen, osim ako iz cilja zbog koga je forma propisana očigledno ne proizilazi što drugo. Međutim, Prednacrt u alternativnom rešenju predlaže drugačije i potpunije rešenje o konvalidaciji ugovora kome nedostaje pismena forma. Prema tom alternativnom rešenju, kojim bi se izmenilo važeće rešenje o konvalidaciji, ugovor za čije se zaključenje zahteva određena pismena forma ostaće punovažan, iako nije

zaključen u toj formi, ako su izvršene sve obaveze koje iz njega nastaju, izuzev ako zakon naređuje što drugo u određenom slučaju. Ali, ako je jedna strana u usmeno zaključenom dvostranom ugovoru, za čiju se punovažnost zahteva pismena forma, ispunila svoju obavezu, ona nema pravo da zahteva od druge strane da i ova ispunji svoju obavezu, nego samo pravo da zahteva povraćaj onoga što je dala na ime ispunjenja, izuzev ako je forma ustanovljena samo radi njene zaštite i ako je u datom slučaju moguće odricanje od te zaštite.

2.7. Značajna novina u Prednactru odnosi se na uvođenje instituta "*bitne povrede ugovora*", pri čemu su se imala u vidu rešenja iz Zakona o ratifikaciji Konvencije Ujedinjenih nacija o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe ("Sl. list SFRJ - Međunarodni ugovori", br. 10-1/84). Prema predloženom rešenju (u članu 138. stav 2. Prednacrta) bitna povreda ugovora postoji "kad neispunjenje ugovorne obaveze od strane dužnika prouzrokuje takvu štetu poveriocu, koja ga suštinski lišava koristi koju je od ugovora opravdano očekivao ili usled koje se za poverioca svrha ugovora ne može ostvariti". U tom slučaju poverilac može izjaviti da raskida ugovor, odnosno mora o tome obavestiti dužnika, ali nije dužan da dužniku ostavi naknadni rok za ispunjenje obaveze. Prednactrom su predviđena tri slučaja kad poverilac može izjaviti da raskida ugovor bez ostavljanja naknadnog roka kad neispunjenje obaveze ne predstavlja bitnu povredu ugovora, a to su ako je dužnik saopštio da neće ispuniti obavezu, ako iz dužnikovog držanja proizilazi da on neće ispuniti svoju obavezu ili ako je ostavljanje naknadnog roka protivno prirodi posla.

Novina je regulisanje slučaja, kada se može raskinuti dvostrani ugovor pre isteka roka za ispunjenje dužnikove obaveze. Naime, izričito je predloženo da poverilac može izjaviti da raskida ugovor i pre isteka roka za ispunjenje obaveze ako je "očigledno da će dužnik učiniti bitnu povredu ugovora", tj. u slučaju mogućnosti nastanka posebno zakonom određene štete poveriocu ili neostvarivanja svrhe ugovora, koju je poverilac očekivao. Na nov način precizirana je obaveza obavestavanja dužnika o raskidu ugovora. Izjava o raskidu ugovora mora da bude izjavljena na nesumnjiv način, a proizvešće svoje pravno dejstvo samo ako je o njoj dužnik obavешten.

Alternativnim rešenjem u Prednactru predloženo je da se promeni važeće rešenje iz člana 129. Zakona o obligacionim odnosima, koji se odnosi na raskid ugovora sa uzastopnim obavezama. Alternativom se uvodi institut tzv. bitne povrede ugovora. Prema tom predlogu "kad u ugovoru sa uzastopnim obavezama neispunjenje bilo koje obaveze dužnika predstavlja

bitnu povredu ugovora, poverilac može izjaviti da raskida ugovor u odnosu na tu obavezu. Kad zbog neispunjenja bilo koje obaveze dužnika poverilac osnovano zaključi da će doći do bitne povrede ugovora u odnosu na buduće obaveze, poverilac može izjaviti da ugovor raskida za ubuduće, pod uslovom da to učini u razumnom roku. Poverilac može izjaviti da raskida ugovor ne samo u pogledu budućih obaveza, nego i u pogledu već ispunjenih obaveza, ako njihovo ispunjenje bez ostalih ispunjenja nema interesa za njega." Svi navedeni alternativni predlozi inspirisani su željom da se poboljšaju postojeća zakonska rešenja.

2.8. Prednactom je regulisana još jedna veoma važna životna situacija. Ona se odnosi na *restituciju u slučaju nemoralnog i nezakonitog osnova*.

Naime, u savremenom prometu nisu retke situacije u kojima se za nemoralne i nezakonite transakcije (kao što su: mito, korupcija, ucena i sl. nezakonite i nemoralne radnje) primi ne tako mala naknada. Takve radnje su često inkriminisane tj. kažnjive (krivično pravno, prekršajno ili disciplinski). Prednact reguliše povraćaj primljenog u slučaju nemoralnog ili nezakonitog osnova (u prisustvu ili odsustvu kaznene odgovornosti). Prema izričitoj odredbi Prednacrta, onaj koji je nešto primio (novac, stvar ili drugu imovinsku vrednost) da bi se uzdržao od nekog nedopuštenog dela ili da bi izvršio neku radnju koju je inače dužan izvršiti (na primer: pružanje lekarske usluge u slučaju operacije ili druge neophodne intervencije pacijentu koji je inače zdravstveno osiguran) obavezan je da primljeno vrati, jer se nesavesno obogatio. Međutim, restitucija je isključena ako je neko isplatio nagradu za izvršeno ili neizvršeno delo za koje je znao da je protivno zakonu, javnom poretku ili moralu. U tom slučaju ne može se zahtevati povraćaj isplaćene nagrade, a onaj koji je primio ne može je zadržati za sebe, već je mora predati javnoj instituciji, koja bude određena posebnim propisom. Takode, obećana nagrada u navedenim nezakonitim ili nemoralnim slučajevima ne može se zahtevati ako je onaj kome je obećana znao za njen nezakonit ili nemoralni karakter.

3. *Razrađene su odredbe i o prokuri, kao najširem i specifičnom poslovnom punomoćju, koje će verovatno biti sistematizovane u okviru Opšteg dela Građanskog zakonika.*

4. *Iznete su različite varijante o dejstvu promenjenih okolnosti (klauzuli rebus sic stantibus) i prekomernom oštećenju.*

4.1. Povodom značajnog obligacionog instituta koji se odnosi na promenjene okolnosti, pri izradi Prednacrta učinjen je poseban napor da se taj institut unapredi na osnovu iskustva iz prakse i komparativnih rešenja u drugim evropskim zakonima.

Rezultat tog napora izražen je u vidu tri predloga koja su formulisana u varijantama, od kojih je treća identična važećim rešenjima iz Zakona o obligacionim odnosima. Prema prvoj varijanti, uslovi za traženje izmene ili raskida ugovora u slučaju promenjenih okolnosti formulisani su na sledeći način: Ako bi zbog izvanrednih događaja, koji se nisu mogli predvideti u vreme zaključenja ugovora ispunjenje obaveze za jednu ugovornu stranu postalo preterano otežano ili bi joj nanelo veliki gubitak, ona može tražiti da se ugovor izmeni ili raskine. Raskid ugovora može se zahtevati samo posle neuspelih pregovora o izmeni ugovora preduzetih u razumnom roku shodno konkretnim okolnostima. Ugovorna strana ne može zahtevati izmenu ili raskid ugovora zbog promenjenih okolnosti koje su nastupile posle isteka roka određenog za ispunjenje njene obaveze. Pri odlučivanju da li je zahtev za izmenu ili raskid ugovora opravdan, kao i da li će se ugovor izmeniti ili raskinuti, vodi se računa o cilju ugovora, o normalnom riziku kod ugovora te vrste, o trajanju i dejstvu izvanrednih događaja, kao i interesima jedne i druge strane. U prvoj varijanti (u članu 146. Prednacrta) formulisani su primeri izvanrednih događaja i odredbe ugovora koje se mogu izmeniti, što može poslovnoj i sudskoj praksi znatno olakšati primenu ovog instituta. Prema predloženom rešenju kao izvanredni događaj zbog kojih se može tražiti izmena ili raskid ugovora smatraju se naročito: prirodni događaji (suša, poplave, zemljotres); upravne mere (u vidu zabrana ili ograničenja uvoza ili izvoza i drugih ograničenja prometa robom, promena sistema cena, tarifa i propisanih cena, promena standarda) i ekonomske pojave (kao što su izuzetno nagli i veliki pad ili skok cena).

Prema II varijanti uslovi za raskid odnosno pravičnu reviziju ugovora formulisani su na sledeći način: Ako posle zaključenja ugovora nastupe okolnosti koje se nisu mogle predvideti, a koje otežavaju ispunjenje obaveze jedne ugovorne strane u toj meri da je očigledno da ugovor više ne odgovara

očekivanjima ugovornih strana i da bi po opštem mišljenju bilo nepravično održati ga na snazi takav kakav je, sud može na zahtev te strane raskinuti ugovor. Sud neće raskinuti ugovor ako druga strana pristane da se odgovarajući uslovi ugovora pravično izmene. Ako izrekne raskid sud će na zahtev druge ugovorne strane osuditi stranu koja ga je zahtevala da naknadi drugoj strani pravičan deo štete koju trpi zbog toga. I u drugoj varijanti su formulisane u članu 146. Prednacrtu okolnosti koje su od značaja za odluku suda o raskidu ili reviziji ugovora (kao što su: ciljevi koji se žele postići tim ugovorom; normalni rizici kod određene vrste ugovora i respektabilni interesi ugovornih strana).

4.2. Alternativni predlozi u Prednacrtu se odnose na kvantifikaciju prekomernog oštećenja i na proširenje liste ugovora kod kojih se ne može zahtevati poništenje. Prema predloženoj alternativni eventualno prekomerno oštećenje zbog nesrazmere u uzajamnim davanjima je fiksirano na taj način što je kvantificirano u vidu "oštećenja preko polovine". Takvo rešenje, koje je inače važno kao pravilo do stupanja na snagu Zakona o obligacionim odnosima, je preciznije i veoma lakše za primenu u sudskoj praksi, ali može biti i nepravično u konkretnim okolnostima. S obzirom da oba rešenja mogu imati i svoje dobre i loše efekte, redaktori su formulisali alternativu radi podsticanja stručne javne rasprave.

Drugi alternativni predlog se odnosi na ugovore kod kojih se ne može primeniti institut prekomernog oštećenja. Pored važećih isključenja lista je proširena sa ugovorima u privredi tj. privrednim ugovorima i poravnanjem. Kod tih ugovora bi bilo irelevantno prekomerno oštećenje.

5. Znatno su proširena zakonska rešenja o odgovornosti za prouzrokovanu štetu (pre svega, odredbe o profesionalnoj odgovornosti određenih subjekata, posebno za štetu od životinja, motornog vozila, građevina, terorističkih akata, javnih demonstracija ili manifestacija) i precizirane odredbe o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom, kao i o naknadi štete.

5.1. Za razliku od važećeg Zakona o obligacionim odnosima koji nema posebne odredbe o odgovornosti za štetu od životinja Prednacrtom se reguliše i ta vrsta odgovornosti.

Prema osnovnom rešenju iz Prednacrtu (član 197) za štetu koju prouzrokuju životinje odgovara njihov sopstvenik ili držalac, bilo da je životinja kod njega, bilo da je zalutala ili pobjegla. Međutim, alternativnim rešenjem predloženo je da se navedeno rešenje promeni tako da se odgovornost

skoncentriše na držaoca, a ne na sopstvenika. U skladu sa tim, predloženo je u alternativni da za štetu koju prouzrokuje životinja odgovara lice koje je drži, ako ne dokaže da je životinju čuvalo i nadziralo sa svom pažnjom koju su okolnosti nalagale ili da bi šteta nastupila i pored njegove pažnje.

5.2. Značajnu novinu u Prednacrta predstavljaju i pravila o odgovornosti za štetu od građevina.

Prema predlogu iz Prednacrta sopstvenik zgrade i svake druge građevine ili etažni vlasnici, kao i svojinski držaoci odgovorni su za štetu koju one prouzrokuju svojim rušenjem ili padom nekog njihovog dela ili na koji drugi način. Njihovu odgovornost isključuju viša sila ili krivica oštećenog. Odgovorno lice ima pravo regresa od lica koje je krivo što se šteta dogodila. Tim pravilima Prednacrta, u vidu alternativnog rešenja, dodaje novi član koji ima preventivno dejstvo, a odnosi se na tzv. mere obezbeđenja. Prema alternativnom predlogu, lice kome preti šteta od tuđe građevine ili postrojenja ima pravo da zahteva od njihovog sopstvenika da preduzme potrebne mere za otklanjanje opasnosti.

5.3. Prema važećem članu 180. Zakona o obligacionim odnosima, za štetu nastalu smrću, telesnom povredom ili oštećenjem, kao i zbog izgubljenog izdržavanja usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija, odgovara država čiji su organi po važećim propisima bili dužni da spreče štetu.

Organizatori, učesnici, podstrekači i pomagači u aktima nasilja ili terora, javnim demonstracijama i manifestacijama koje su usmerene na podiranje ustavnog uređenja, nemaju pravo na naknadu štete po ovom osnovu. Država ima pravo i obavezu da zahteva naknadu isplaćenog iznosa od lica koje je štetu prouzrokovalo. To pravo zastareva u rokovima propisanim za zastarelost potraživanja naknade štete.

Osnovnim predlogom taj član je u skladu sa Evropskom konvencijom o obeštećenju žrtava nasilja, proširen na taj način što je pored štete za nastalu smrt, telesnu povredu ili oštećenje dodata i odgovornost za štetu u vidu izgubljenog izdržavanja. Pored tog predloga u Prednacrta su predložene dve varijante promene. Prema prvoj varijanti odgovornost države je proširena i za slučaj štete u vidu uništenja imovine fizičkog lica usled akata nasilja ili terora, kao i prilikom javnih demonstracija i manifestacija. Dakle, uključena je odgovornost države za oštećenje imovine pravnog lica.

Prema drugoj varijanti navedena odgovornost je proširena na uništenje imovine svakog lica, čime je zaštita proširena i na imovinu pravnih lica.

Pored tog proširenja, proširena je odgovornost sa aspekta subjekta odgovornosti. Naime, u toj varijanti (član 203. Prednacrtu) pored države – Republike Srbije, odgovornost je proširena i na autonomnu pokrajinu ili lokalnu samoupravu čiji su organi, po važećim propisima bili dužni da spreče takvu štetu. Svi subjekti tzv. primarne odgovornosti koja je konstituisana radi efikasnije zaštite oštećenih imaju pravo i obavezu da zahtevaju naknadu isplaćenog iznosa od lica koje je štetu prouzrokovalo.

5.4. Promena je u Prednacrtu predložena u vidu alternative i u vezi sa odgovornošću organizatora sportskih i drugih priredbi, što je sve aktuelniji problem.

Prema važećem rešenju iz člana 181. Zakona o obligacionim odnosima svaki organizator okupljanja većeg broja ljudi u zatvorenom ili na otvorenom prostoru odgovara za štetu nastalu smrću ili telesnom povredom koju neko pretrpi usled izvanrednih okolnosti koje u takvim prilikama mogu nastati, kao što je gibanje masa, opšti nered i slično. Prema predloženoj alternativni (u članu 204. Prednacrtu) odgovornost organizatora sportskih i drugih priredbi je zaoštrena – proširenjem njihove odgovornosti i u slučaju oštećenja stvari.

Zbog veoma velikog imovinskog značaja navedenih oblika odgovornosti (naročito u vezi sa mogućim budžetskim rashodima) kao i masovnih šteta zbog velikog broja oštećenih lica, navedenim posebnim slučajevima odgovornosti u javnoj raspravi bi trebalo posvetiti posebnu pažnju u traganju za optimalnim rešenjima.

5.5. Alternativno rešenje u Prednacrtu je predloženo kod naknade u obliku novčane rente. Naime, prema članu 188. Zakona o obligacionim odnosima poverilac ima pravo da zahteva posebno obezbeđenje za isplatu rente, osim ako to prema okolnostima slučaja ne bi bilo opravdano. Alternativnim rešenjem se predlaže da se brišu reči: "osim ako to prema okolnostima slučaja ne bi bilo opravdano", čime se isključuje navedeni izuzetak. To praktično znači da poverilac uvek može da zahteva posebno obezbeđenje za isplatu naknade imovinske štete u vidu novčane rente. Dakle, alternativnim predlogom poboljšan je položaj poverioca.

Alternativnim rešenjem u Prednacrtu je predložena dopuna navedenog člana u vidu dva nova stava. Prema toj alternativni kad je šteta prouzrokovana namerno ili krajnjom nepažnjom pri određivanju visine naknade ne vodi se računa o okolnostima koje bi inače mogle uticati na sniženje naknade. Kad je šteta prouzrokovana umišljajnim krivičnim delom veličina pretrpljenog gubitka određuje se prema vrednosti koju je stvar imala lično za oštećenog.

Predložena alternativa još više obezbeđuje primenu pravičnosti pri utvrđivanju visine naknade štete. Prednactom se predlaže dopuna važeće zakonske odredbe prema kojoj sud određuje vreme za koje će odgovorno lice plaćati rentu, ali ono ne može biti duže od vremena za koje bi poginuli verovatno živeo da nije bilo nasilne smrti. Inače, pravo na novčanu rentu je, po pravilu, neprenosivo, jer pravo na naknadu štete u vidu novčane rente usled smrti bliskog lica ili usled povrede tela ili oštećenja zdravlja ne može se preneti drugom licu. Dospeli iznosi naknade mogu se preneti drugome, ako je iznos naknade određen pismenim sporazumom strana ili pravosnažnom sudskom odlukom.

Međutim, princip neprenosivosti prava na novčanu rentu (član 197. Zakona o obligacionim odnosima) je ublažen rešenjem u Prednactru kojim se predlaže da se potraživanje po osnovu naknade štete može naslediti ako je pokrenut sudski postupak. Predložena alternativa je motivisana većim stepenom poštovanja pravičnosti u materiji naknade štete i pojačanom zaštitom interesa oštećenih lica.

5.6. Novina Prednacrta je što daje definiciju motornog vozila koje kada se koristi, je svojevrsna opasna stvar. To je svako vozilo koje se pokreće sopstvenim motorom i koje je po svojim "tehničkim osobinama namenjeno i osposobljeno za prevoz". Sastavnim delom motornog vozila smatra se i sa njim povezano priključno vozilo.

Prednactr precizira subjektivnu odgovornost tj. odgovornost po osnovu krivice u slučaju štete u saobraćajnoj nezgodi uz učešće dva ili više motornih vozila, koja je prouzrokovana isključivo krivicom njihovih sopstvenika ili držaoca. Prednactr donosi dve novine u pogledu odgovornosti u slučaju korišćenja motornog vozila. Jedna se odnosi na solidarnu odgovornost suvlasnika, odnosno zajedničkih sopstvenika, a druga na odgovornost u slučaju neovlašćenog korišćenja motornog vozila.

Prema predloženim odredbama za štetu koju pretrpe treća lica (lica koja nisu sopstvenici vozila, niti lica zadužena za održavanje, aktiviranje ili korišćenje motornog vozila) solidarno odgovaraju suvlasnici, odnosno zajednički sopstvenici motornog vozila.

Neovlašćeni korisnik motornog vozila, odgovara za štetu trećem licu umesto sopstvenika i isto kao on (što znači po pravilima o objektivnoj odgovornosti). Međutim, solidarno će odgovarati sa neovlašćenim korisnikom i sopstvenik ili držalac motornog vozila, ako je svojom krivicom omogućio neovlašćeno korišćenje vozila.

5.7. Zakon o obligacionim odnosima je među prvim zakonima u Evropi sadržavao odredbu o odgovornosti proizvođača stvari sa nedostatkom (član 179. ZOO). Danas je pod uticajem direktiva Evropske unije ta odgovornost posebno razrađena. I u našem pravu ta odgovornost je regulisana posebnim zakonom. Zato se Prednacrt Građanskog zakonika zadržava na nekoliko osnovnih odredaba.

Pre svega, sada važeća zakonska odredba dopunjena je novinom, prema kojoj odgovornost za štetu, koja bi nastala zbog proizvoda sa nedostatkom, snosi njegov proizvođač, bez obzira da li je ili nije znao za taj nedostatak. Njegova odgovornost se pretpostavlja, a znanje o postojanju nedostatka koji predstavlja opasnost štete za lica ili stvari nije relevantno za postojanje te odgovornosti za pričinjenu štetu.

Prednacrt unosi još dve novine. Pre svega, konstituiše, u interesu oštećenih lica, solidarnu odgovornost ako je više lica prouzrokovalo štetu proizvodom sa nedostatkom. Značajna je i novina iz Prednacrt, prema kojoj se ne može unapred ugovorom ograničiti ili isključiti odgovornost proizvođača, koji stavlja u promet neku stvar koju je proizveo, a koja zbog nekog nedostatka prouzrokuje štetu, nekom licu ili oštetiti neku drugu stvar. Na taj način je, u cilju što bolje zaštite, zaoštrena odgovornost proizvođača stvari sa nedostatkom.

5.8. Da bi se u što većoj meri zaštitile najveće ljudske vrednosti (pravo na život i zdravlje čoveka) Prednacrtom je, pored pojačane opšte profesionalne odgovornosti, znatno proširena posebna odgovornost lekara i drugog zdravstvenog osoblja. Mnogobrojni slučajevi iz svakodnevnog života i teške posledice zbog propusta i grešaka medicinskog osoblja ukazuju na potrebu redefinisanja profesionalne odgovornosti lekara i drugog medicinskog osoblja.

Prednacrtom se predlaže napuštanje sada važeće, ali neefikasne koncepcije o odgovornosti, koja se zasnivala na tzv. "lekarskoj grešci", koju je teško dokazati, jer se sudovi pretežno oslanjaju na ocene i mišljenja veštaka lekarske struke.

Prema Prednacrtu, lica medicinske struke odgovarala bi za tri vrste štetnih posledica: za smrt; telesnu povredu ili pogoršanje zdravstvenog stanja pacijenta. Uslov za aktiviranje profesionalne građansko-pravne odgovornosti lica medicinske struke je njihovo ponašanje u pružanju zdravstvene zaštite, koje je "suprotno pravilima savremene medicinske nauke i zdravstvene prakse". Ako je pored zdravstvenog osoblja za navedene štetne posledice odgovorna i zdravstvena ustanova (privatnog ili javno-pravnog statusa), njihova odgovornost je solidarna.

Prednacrt predviđa i tri sledeće situacije, kada se može ekskulpirati od navedene odgovornosti:

- ako odgovorno lice dokaže da je u pružanju zdravstvene zaštite "postupalo sa povećanom profesionalnom pažnjom";
- ako dokaže da je šteta nastala "isključivo krivicom pacijenta" i
- ako dokaže da je šteta nastala "isključivo krivicom trećeg lica".

Da bi se eliminisala sadašnja praksa oslobađanja od navedene profesionalne odgovornosti, potpisivanjem odgovarajuće izjave pacijenta, Prednacrt izričito propisuje da se profesionalna odgovornost lekara i drugog medicinskog osoblja ne može unapred ugovorom ili na drugi način isključiti ili "ograničiti". Tako konstituisana profesionalna odgovornost medicinskog osoblja motivisana je težnjom, ne samo da se zaštite najvažnije ljudske vrednosti, kada one budu faktički ugrožene, već i da proizvedu svoje dalekosežno preventivno dejstvo u pravcu povećanja kvaliteta, savesnosti i odgovornosti u pružanju svih zdravstvenih usluga. To će zahtevati i razvijeniji i efikasniji sistem osiguranja od navedene profesionalne odgovornosti.

5.9. Značajna novina u oblasti obeštećenja za pričinjenu štetu, Prednacrtom je predviđena odredbom o određivanju naknade štete po kriterijumu "pravičnosti". Naime, ako se visina štete ne može tačno utvrditi, sud može, saglasno načelu o integralnoj naknadi, da je odredi po pravičnosti "vodeći računa o svim okolnostima slučaja", čime se daje veliko ovlašćenje i odgovornost sudu da u konkretnom slučaju odredi pravičnu nadoknadu.

6. Predviđeno je pravo privrednih subjekata i drugih pravnih lica na novčanu naknadu štete zbog povrede poslovnog ugleda. U skladu sa savremenim tendencijama u pravu Evropske unije i nastojanjima naše sudske prakse da se i pravnim licima (privrednim društvima, udruženjima, ustanovama i dr.) pruži odgovarajuća (pravična) imovinska satisfakcija u slučaju povrede njihovih posebnih vrednosti, Prednacrt izričito konstituiše pravo na naknadu, koja se može dosuditi pravnim licima.

Prema toj novini pravno lice ima pravo na pravičnu naknadu štete zbog "povrede ugleda ili drugih vrednosti, koje proizilaze iz prirode njihovog subjektiviteta". I od te odredbe osnovano se može očekivati, pored represivnog, i dragoceno preventivno dejstvo.

7. Značajne novine su unete u oblasti naknade neimovinske štete u slučaju povrede zaštićenih prava ličnosti (Ustavom zagarantovanih prava ličnosti, kao i prava zagarantovanih opšteprihvaćenim pravilima međunarodnog prava i potvrđenim međunarodnim ugovorima).

Važeće zakonsko rešenje alternativnim predlogom bi se promenilo tako da se proširi ovlašćenje suda u pogledu dosuđivanja pravične novčane naknade i precizirala lica koja imaju pravo na pravičnu novčanu naknadu. Prema predloženoj alternativi, za pretrpljene fizičke bolove, kao i za strah, brigu, tugu i druge duševne bolove sud može, prema okolnostima slučaja, dosuditi pravičnu novčanu naknadu nezavisno od naknade imovinske štete, kao i u odsustvu imovinske štete. U slučaju smrti nekog lica, sud može dosuditi članovima uže porodice pravičnu novčanu naknadu za duševne bolove usled smrti njima posebno bliskog lica. Pravo na pravičnu novčanu naknadu imaju i roditelji u slučaju gubitka začetog, a nerođenog deteta.

8. Razrađena je zakonska materija o hartijama od vrednosti.

U okviru jednostranih izjava volje, kao posebnog izvora obligacionih odnosa, u Prednacrta je najviše alternativnih rešenja koja se odnose na hartije od vrednosti.

Najznačajnija je alternativa koja se odnosi na pet novih članova o hartijama od vrednosti koje se emituju u seriji. Njihova bitna karakteristika je u tome što se one emituju u dematerijalizovanoj formi. Prema članu 269. Prednacrta, hartije od vrednosti koje se emituju u seriji izdaju se u obliku elektronskih zapisa na odgovarajućim elektronskim nosiocima podataka. Za navedeno rešenje predložena je alternativa prema kojoj se hartije od vrednosti koje se izdaju elektronskim upisom vode na računu zakonitog imaoca u odgovarajućem (centralnom) registru ili kod depozitara, u skladu sa posebnim zakonom koji reguliše tržište kapitala.

Da bi se obezbedio odgovarajući stepen pravne sigurnosti, ocenjeno je da bi bilo korisno da u našem zakonodavnom sistemu imamo jednu opšte prihvatljivu definiciju hartija od vrednosti. Svesni rizika da se definicijom obuhvate svi mnogobrojni aspekti hartija od vrednosti, redaktori Prednacrta predložili su definiciju i naznačili vrstu raznovrsnih prava, koja mogu proizići iz različitih hartija od vrednosti.

Bitna novina u predloženoj definiciji je unošenje dematerijalizovanog aspekta hartija od vrednosti, koje sve više gube karakter svojevrstne isprave (naročito kod hartija od vrednosti koje se izdaju – emituju – masovno, u seriji). Prema

Prednacrta, hartija od vrednosti je isprava koja sadrži određena prava, koja njen zakoniti imalac može da ostvari prema izdavaocu (emitentu), odnosno prema trećem licu (član 266).

Prema Prednacrta, prava iz hartija od vrednosti mogu biti obligaciona, svojinska i druga stvarna prava, kao i druga utvrđena posebnim propisima.

9. Predložena su rešenja o ispunjenju obaveza, kao najvažnijem načinu prestanka obligacija (na primer: ovlašćenje trećeg lica da primi ispunjenje, red uračunavanja ispunjenja, odbijanje zadocnelog ispunjenja, dejstvo dužnikove docnje).

Značajno je potpuno novo zakonsko rešenje, predloženo u alternativnom obliku, kojim se poboljšava položaj poverioca, jer mu se pruža mogućnost da on samostalno u ime i za račun dužnika vrši njegova imovinska prava. Prema tom alternativnom predlogu svaki poverilac čije je potraživanje dospelo za isplatu može vršiti, u ime i za račun dužnika, njegova imovinska prava prema trećim licima koja on ne vrši na štetu svojih poverilaca, izuzev onih prava koja su isključivo vezana za dužnikovu ličnost.

10. Dopunjena su rešenja o kompenzaciji.

Zakon o obligacionim odnosima ne sadrži posebne odredbe o tzv. sudskoj i ugovornoj kompenzaciji. Da bi se podstakle kompenzacije, kao poseban vid prestanka obligacionih obaveza, posebno poželjne u uslovima hronične nelikvidnosti, Prednacrta popunjava tu pravnu prazninu davanjem posebnog ovlašćenja sudu da kompenzaciju realizuje i u slučaju kad nije likvidno potraživanje jedne strane, ali čije se postojanje i visina mogu lako utvrditi. Pod tim uslovima, sud može da izvrši prebijanje za onaj deo tog potraživanja čije postojanje utvrdi i odloži donošenje odluke o zahtevu druge strane, dok se ne utvrdi postojanje i količina ostatka. Međutim, ako je potraživanje druge strane veće od potraživanja koje se ističe radi prebijanja, sud će dosuditi razliku poveriocu istom presudom (član 389).

I odredbom o ugovornoj kompenzaciji (član 390), redaktori Prednacrta su motivisani željom da prošire i podstaknu kompenzaciju kao racionalan način prestanka obligacionih obaveza. Prema toj odredbi, koja predstavlja novinu u našem pravnom sistemu, ugovorne strane mogu, i kad nisu ispunjeni zakonski uslovi za kompenzaciju *ex lege*, prebiti svoja uzajamna potraživanja. Jedino ograničenje za ugovornu kompenzaciju je da ona nije u suprotnosti sa prinudnim propisima, javnim poretkom ili moralom.

11. Formulirane su odredbe o primeni Konvencije UN o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe, posebno o posledicama u slučaju "bitne povrede ugovora".

Jedan od značajnih ciljeva redaktora Građanskog zakonika Republike Srbije je usklađivanje našeg građanskog zakonodavstva sa rešenjima iz Evropskog prava, pa i šire sa međunarodnim pravom. U skladu sa tom intencijom, u okviru ugovora o prodaji predložene su novine koje su inspirisane rešenjima iz Konvencije Ujedinjenih nacija o ugovorima o međunarodnoj prodaji robe, zaključene u Beču, 11.04.1980. god. Nju je ratifikovala Jugoslavija ("Međunarodni ugovori", br. 10/1 od 31.12.1984) čime je ona postala relevantan pravni sistem u našoj zemlji kad je u pitanju prodaja između ugovornih strana iz različitih zemalja (tzv. međunarodna prodaja). Unošenjem određenih rešenja, iz te Konvencije, koje je međunarodna privredna praksa prihvatila i afirmisala, u naše građansko pravo, postiže se harmonizacija našeg pravnog sistema u tom značajnom tržišnom segmentu, sa međunarodno-pravnim rešenjima, koja se primenjuju u međunarodnoj trgovini. Veliki značaj tog usklađivanja može se pretpostaviti, ako se ima u vidu da je kupoprodaja najmasovniji ugovor u oblasti i građanskog i privrednog pravnog prometa. Naime, izričito je u odredbi člana 505 Prednacrta navedeno da se na međunarodnu trgovačku prodaju, primenjuje navedena Konvencija, kada su ispunjeni uslovi primene koji su u njoj predviđeni.

Alternativnim predlogom je sugerisano da se postojeći član 479. ZOO (koji nabrja slučajevne kad postoji materijalni nedostatak) dopuni stavom u kome bi se naveli slučajevi u kojima bi se primenila zakonska pravila o materijalnim nedostacima. Reč je o sledećim slučajevima:

- 1) kad je prodavac predao kupcu samo jedan deo stvari, kao i kad mu je predao veću ili manju količinu od ugovorene;
- 2) kad je prodavac predao kupcu neku drugu stvar, a ne onu koja je ugovorena, ili stvar neke druge vrste (aliud);
- 3) kad stvar nije pakovana ili zaštićena na način uobičajen za takvu vrstu stvari ili, ako takav način ne postoji, na način koji je podoban da sačuva i zaštititi stvar.

Alternativnim rešenjem je predloženo da se važeći član ZOO zameni nešto drugačijim zakonskim rešenjem prema kome bi kupac bio dužan da "precizno odredi" prirodu nedostatka i da pozove prodavca da pregleda stvar. Takođe, u alternativni je predložena prezumpcija prema kojoj se smatra

da je kupac ispunio svoju obavezu o obaveštavanju prodavca ako je obaveštenje o nedostatku učinio "na način koji odgovara okolnostima", a koji obezbeđuje dokaz da je obaveštenje blagovremeno učinjeno (član 536 Prednacrta).

U Prednacrta je data napomena u vezi sa pravom kupca na raskid ugovora. Prema toj napomeni u slučaju da se prihvati koncepcija o "bitnoj povredi ugovora" mogao bi se dodati novi član koji bi glasilo: Kupac može izjaviti da raskida ugovor kad postojanje materijalnog nedostatka predstavlja bitnu povredu ugovora. Ako kupac ne raskine ugovor u razumnom roku od obaveštenja prodavca o nedostatku, smatraće se kao da nedostatak ne predstavlja bitnu povredu ugovora. Takođe, predložen je i član koji bi regulisao situaciju kad nedostatak ne predstavlja bitnu povredu ugovora. U tom slučaju, prema predlogu iz Prednacrta kupac ne može odmah da raskine ugovor, nego tek ako prodavac ne ukloni nedostatak ili mu ne preda stvar bez nedostatka u primerenom naknadnom roku, koji mu kupac može odrediti. Kupac gubi pravo da raskine ugovor ako ga ne upotrebi u razumnom roku po proteku naknadnog roka koji je odredio prodavcu, ali može i dalje zahtevati izvršenje ugovora, i u tu svrhu odrediti prodavcu ponovo naknadni rok, a po bezuspešnom proteku tog naknadnog roka kupac može izjaviti da raskida ugovor pod uslovom da to učini u razumnom roku po proteku naknadnog roka, ili sniziti cenu, ili i dalje zahtevati izvršenje ugovora.

Za navedeni slučaj predloženo je alternativno rešenje kojim bi se izmenilo navedeno zakonsko pravilo. Prema tom alternativnom predlogu kad postojanje materijalnog nedostatka ne predstavlja bitnu povredu ugovora, kupac može odrediti prodavcu naknadni rok razumne dužine za uklanjanje nedostatka ili predaju druge stvari bez nedostatka.

U slučaju delimičnih nedostataka, prema važećoj odredbi člana 492. ZOO kupac može da raskine ceo ugovor samo ako ugovorena količina ili predata stvar čini celinu ili ako kupac inače ima opravdan interes da primi ugovorenu stvar ili količinu u celini. U Prednacrta je formulisana alternativa za navedeni član u skladu sa koncepcijom o bitnoj povredi ugovora. Prema toj alternativni kupac bi mogao da izjavi da raskida ceo ugovor samo ako jedan deo predate stvari ili isporučena manja količina od ugovorene predstavlja "bitnu povredu ugovora". Takođe, kao alternativno rešenje predloženo je da se doda novi stav prema kome kad neizvršenje obaveze kupca da preuzme stvar u skladu sa ugovorom ne predstavlja bitnu povredu ugovora, prodavac može dati kupcu naknadni rok razumne dužine, a ako

kupac ne preuzme stvar u tom roku, prodavac može, pod uslovom da to učini bez odlaganja, izjaviti da raskida ugovor.

12. Regulisani su ugovori koji do sada nisu bili celovito Zakonom regulisani, kao što su: poklon; posluga; ortakluk.

12.1. Prednacrtom je predloženo da se popuni pravna praznina koja se odnosi na regulative o *poklonu* koji kao poseban ugovor nije regulisan izuzev nekoliko odredaba u Zakonu o nasleđivanju i Porodičnom zakonu. Zato je u Prednacrtu 20 posebnih članova posvećeno regulativi o poklonu sa nekoliko alternativnih predloga.

12.2. Jedna od novina Prednacrta Građanskog zakonika odnosi se na regulisanje ugovora koji do sada, dakle, preko 70 godina, nije bio zakonski regulisan. Reč je o *ugovoru o posluzi*. On nije unet u Zakon o obligacionim odnosima 1978. godine, zbog tada važeće podeljene zakonodavne nadležnosti između federativne i republičke legislative. Ni jedna reпублиka tadašnje jugoslovenske federacije nije iskoristila svoja ustavna ovlašćenja da zakonski reguliše određene obligacione odnose. U takvoj situaciji, ni ugovor o posluzi nije ušao u naš zakonodavni sistem.

U praksi, odnosi u vezi sa tim ugovorom, kao uostalom i sa ugovorom o poklonu, a i drugim neimenovanim ugovorima, poslovna i sudska praksa uređivala je tzv. pravnim pravilima, koja su proizašla iz zakonskih propisa, koji su važili na određenoj teritoriji Kraljevine Jugoslavije do 1941. godine. Prema Prednacrtu (koji sadrži 17 članova, koji se odnose na poslugu) ugovorom o posluzi obavezuje se poslugodavac da preda određenu stvar poslugoprimcu da je besplatno upotrebljava, a poslugoprimac se obavezuje da po isteku određenog vremena vrati istu stvar neoštećenu (član 738 Prednacrta). Takvom regulativom ugovora o posluzi, napušta se klasično shvatanje posluge kao realnog ugovora. Dakle, posluga se prema Prednacrtu, zaključuje prostom saglasnošću volja, a predaja stvari predstavlja akt ispunjenja već zaključenog ugovora.

Bitne karakteristike tog ugovora su, pored njegove konsensualnosti, da je predmet posluge nepotrošna stvar, koja se daje na besplatno korišćenje. Dakle, on je dobročin ugovor, kauzalan, komutativan i ugovor sa trajnim izvršenjem obaveze. Nema sumnje, ugovor o posluzi nastao je kao prijateljska, međususedska i porodična besplatna usluga. Međutim, on bi mogao i u savremenim uslovima racionalnog korišćenja nedovoljno iskorišćenih tehničkih i drugih sredstava i humanitarnih akcija da ostvari

svoju funkcionalnost. Pre svega, to se može odnositi na saradnju između poljoprivrednih proizvođača, zadruga i poljoprivrednih kombinata, zdravstvenih i obrazovnih ustanova, privrednih i drugih subjekata, naročito ako su u državnoj svojini (javna preduzeća i sl.).

12.3. Ni *ugovor o ortakluku* nije bio regulisan u našem pravnom sistemu Zakonom o obligacionim odnosima jer se u vreme njegovog donošenja smatralo da ta materija spada u republičku nadležnost. Međutim, republike tada nisu iskoristile ustavno ovlašćenje da svojim zakonima urede ovaj ugovor.

Naš zakonodavni sistem ima odgovarajuću regulativu o ortakluku, koja se odnosi na ortakluk kao oblik privrednog društva. Naime, Zakonom o privrednim društvima (čl. 53. do 89) uređuju se osnovni odnosi koje se odnose na to privredno društvo.

Prema članu 835. Prednacrta, ugovorom o ortakluku uzajamno se obavezuju dva ili više lica da ulože svoj rad, odnosno imovinu radi postizanja zajedničkog cilja. Ortakluk je zajednica lica i dobara bez svojstva pravnog lica, osim ako posebnim zakonom kojim se uređuju privredna društva nije drugačije propisano. Dakle, ortakluk uređen Prednactom ima opšti karakter, s tim što se kao poseban modalitet ortakluka može konstituisati posebno, specifično privredno društvo koje kao i svako drugo privredno društvo ima svojstvo pravnog lica. Praktična konsekvencija ove distinkcije je u tome što će se na ortakluk kao privredno društvo supsidijarno primenjivati odredbe Građanskog zakonika o ortakluku, ako neko pitanje nije regulisano Zakonom o privrednim društvima, koji u ovom slučaju predstavlja *lex specialis*.

13. *Da bi se ocenila celishodnost unošenja (kao imenovanih) novih ugovora autonomnog privrednog prava, u Prednactru su razrađene odredbe o: lizingu; franšizingu; faktoringu; forfeitingu i ugovoru o distribuciji.*

U Komisiji za izradu Građanskog zakonika R. Srbije ispoljena je posebna dilema: da li Građanskim zakonikom treba regulisati nove ugovore tzv. autonomnog privrednog prava, kao što su ugovori o franšizingu, distribuciji, lizingu, faktoringu i forfeitingu. U prilog kodifikaciji tih ugovora navođeno je da jedna moderna kodifikacija ugovornog prava ne može da ignoriše njihovo sve masovnije funkcionisanje u savremenom pravnom prometu. Suprotni argumenti svode se na ocenu da oni još nisu dobili svoju zakonodavnu fizionomiju i da je racionalnije da se prethodno regulišu posebnim zakonima.

Komisija se opredelila za njihovu normativnu prezentaciju u Prednacrtu u vidu alternativnih rešenja o kojima će se definitivno izjasniti posle stručne javne diskusije. Naime, Prednacrt sadrži zakonsku regulativu, koja do sada nije postojala ni u jugoslovenskom ni u republičkom pravnom sistemu. Ta regulativa se odnosi na tzv. nove ugovore, koji su do sada bili tzv. neimenovani ugovori, a njihovim uključivanjem u budući Građanski zakonik postaće tzv. imenovani ugovori. Tu grupu čine ugovori privrednog poslovnog prava, koji se nisu dovoljno iskristalisali u poslovnoj praksi, niti su dobili dovoljno jasnu zakonodavnu fizionomiju. Međutim, svojim učešćem u privrednom prometu, zaslužuju da u budućem građanskom zakoniku dobiju svoju neophodnu zakonodavnu regulativu, uglavnom dispozitivnim odredbama, čime se ostavlja dovoljna sloboda autonomiji volje privrednih subjekata da svoje odnose urede i drugačije, u skladu sa svojim interesima i specifičnim okolnostima, ali ne suprotno Ustavu, javnom poretku i moralu.

Redaktori su najveći broj tih ugovora predložili, da bi ih prezentirali i izložili kritici stručne javnosti, radi iznalaženja što boljih zakonskih rešenja, ako se konačno zakonodavac opredeli za njihovu zakonsku regulativu. U protivnom, oni ugovori za koje se oceni da nisu "zreli" za zakonsku kodifikacionu regulativu, ostaće u sferi autonomnog privrednog-ugovornog prava ili posebnog zakonodavstva.

Reč je o sledećim ugovorima:

13.1. *Ugovor o lizingu*, prema Prednacrtu, predstavlja ugovor kojim se davalac lizinga obavezuje da na primaoca lizinga prenese ovlašćenje držanja i korišćenja predmeta lizinga na ugovoreno vreme, a primalac lizinga se obavezuje da mu za to plaća ugovorenu naknadu u ugovorenim ratama.

Treba imati u vidu da u Prednacrtu nisu unete odredbe o finansijskom lizingu koji je regulisan posebnim zakonom ("Službeni glasnik RS", br. 55/03 i 61/05). Najvažnije alternativno rešenje u Prednacrtu odnosi se na prenos prava svojine na predmetu lizinga. Naime, prema osnovnom predlogu davalac lizinga može preneti pravo svojine na predmetu lizinga na treće lice bez pristanka primaoca lizinga. Prenos prava svojine na treće lice ne oslobađa davaoca obaveza koje proizilaze iz ugovora o lizingu i ne menjaju pravnu prirodu ugovora. U slučaju prenosa prava svojine na predmetu lizinga bez pristanka primaoca, treće lice stupa na mesto davaoca lizinga, te prava i obaveze iz ugovora o lizingu nastaju između njega i primaoca lizinga. U slučaju prenosa prava bez pristanka primaoca, treće lice ne može

zahtevati od primaoca lizinga predaju predmeta lizinga pre proteka roka na koji je ugovor o lizingu zaključen. Prenos prava svojine na predmetu lizinga na treće lice može se ugovorom isključiti ili drugačije regulisati.

Alternativnim rešenjem je predloženo da se osnovni predlog izmeni. Prema alternativnom rešenju davalac lizinga može preneti pravo svojine na predmetu lizinga na treće lice, u kom slučaju treće lice stupa na mesto davaoca lizinga, te prava i obaveze iz ugovora o lizingu nastaju između njega i primaoca lizinga. U slučaju iz prethodnog stava, treće lice ne može zahtevati od primaoca lizinga predaju predmeta lizinga pre proteka roka na koji je ugovor o lizingu zaključen.

13.2. Prednacrta sadrži 27 zakonskih odredbi o ugovoru o distribuciji. Pored opštih odredbi, posebno su razrađene obaveze ugovornih strana – snabdevača i distributera, kao i odredbe o prestanku tog ugovora na osnovu isteka roka, za koji je zaključen, otkaza ili raskida ugovora zbog neispunjenja ugovorne obaveze. Prema predloženoj zakonskoj definiciji, koju sadrži član 620 Prednacrta, ugovorom o distribuciji se jedna ugovorna strana – snabdevač, obavezuje da drugu ugovornu stranu – distributera, "kontinuirano snabdeva proizvodima, a distributer se obavezuje da te proizvode kupuje radi njihove prodaje drugim licima - klijentima, u svoje ime i za svoj račun". Taj ugovor je postao dominantan aranžman masovnom pojavom velikih mega ili maxi prodajnih centara, preko kojih se kontinuirano odvija ogroman promet – prodaja prehrambenih proizvoda, ali i druge robe masovne potrošnje.

Prednacrtno su predviđena dva posebna modaliteta *ugovora o distribuciji*. To su: ugovor o ekskluzivnoj distribuciji i ugovor o selektivnoj distribuciji.

13.3. *Ugovor o franšizingu* je u Prednacrtnu regulisan sa 16 članova (čl. 1257–1273). U Prednacrtnu je dat pojam tog ugovora. Prema predlogu ugovorom o franšizingu jedna strana - davalac franšizinga, ustupa isključiva prava prodaje robe ili vršenja usluga drugoj strani – primaocu franšizinga, ovlašćujući ga da istupa pod njegovim zaštićenim imenom (firmom), da koristi njegove licence (trgovačke i robne žigove) i druge znakove razlikovanja, da koristi njegove tehničke i komercijalne metode poslovanja, znanja i iskustva (*know-how*), marketing, uz pružanje stručnih usluga i pomoći u obučavanju i poslovanju korisnika, a uz konstantno pravo davanja instrukcija i nadzora nad poslovanjem korisnika, a druga ugovorna strana – primalac franšizinga, plaća za ustupljena prava i izvršene usluge

odgovarajuću naknadu davaocu. Taj ugovor se zaključuje u pismenoj formi i registruje u Agenciji za privredne registre.

13.4. Značajnu novinu Prednacrt predlaže regulisanjem ugovora o kupovini i naplati potraživanja koji do sada nisu bili regulisani. Reč je o *ugovoru o faktoringu* i *ugovoru o forfeitingu* koji su predloženi u vidu alternative. Da li će oni ostati u predlogu Građanskog zakonika zavisi od izjašnjavanja stručne pravničke javnosti. U svakom slučaju, korisno je što su oni prezentirani u Prednacrtu koji u 6 članova reguliše osnovna pitanja ugovora o forfeitingu, pošto je ugovor o faktoringu regulisan prethodno u čl. 1274–1285 Prednacrtu.

U članu 1274 Prednacrtu Građanskog zakonika je formulisan pojam ugovora o faktoringu, sa osnovnim rešenjem i predlogom dve varijante. Prema osnovnom rešenju, ugovorom o faktoringu jedna strana (faktor) obavezuje se da u svoje ime i za svoj račun, ili u svoje ime a za račun druge strane (klijenta) naplati ili garantuje naplatu njegovih potraživanja prema trećem licu (dužniku) po osnovu isporučene robe, izvršenih usluga ili izvršenog rada, uz uslov da klijent ustupi faktoru ta potraživanja i plati dogovorenu proviziju i druge ugovorene troškove naplate potraživanja. U prvoj predloženoj varijanti ugovorom o faktoringu ustupilac potraživanja (klijent) obavezuje se da prenese na faktora postojeća ili buduća potraživanja iz ugovora iz prodaje robe ili vršenja usluga trećim licima, a faktor se obavezuje da uz proviziju i naplatu troškova naplati potraživanja u korist klijenta i/ili garantuje njihovu naplatu, kao i da kreditira ustupioca potraživanja i vrši druge faktoring usluge.

Prema drugoj varijanti ugovorom o faktoringu jedna strana, koja je isporučilac robe ili vršilac usluga (klijent) obavezuje se da ustupi drugoj strani (faktoru) potraživanja već nastala ili buduća prema trećem licu iz ugovora o prodaji robe ili vršenja usluga, ili iz izvršenog rada, a faktor se obavezuje da uz naknadu i naplatu troškova izvrši najmanje dve od sledećih obaveza: 1) da avansno finansira klijenta (isplata potraživanja pre dospelosti, uključujući zajam i avansne isplate u vezi tih potraživanja); 2) da naplati prenetu potraživanja; 3) da garantuje klijentu naplatu tih potraživanja (preuzima rizik naplate potraživanja u slučaju nelikvidnosti dužnika); 4) da vodi evidenciju o potraživanjima klijenta.

13.5. Prema Prednacrtu (čl. 1432–1436), *ugovorom o forfeitingu* klijent banke prenosi na banku – forfetera svoja potraživanja po osnovu izvoza od trećih lica iz inostranstva za izvršene investicione radove i isporučenu investicionu opremu radi naplate, a banka – forfefer se obavezuje da mu za preneto

potraživanje plati dogovorenu – diskontnu cenu u novcu, umanjenu za iznos provizije, kamata i drugih troškova naplate.

14. Takođe su, kao alternativne mogućnosti, formulisane i odredbe o: izdavačkom ugovoru i ugovoru o saradnji u poljoprivredi.

14.1. Kao što je poznato, izdavački ugovor je u važećem pravnom sistemu R. Srbije regulisan čl. 67–78 Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima ("Službeni glasnik RS", br. 104/2009). U Prednacrtu Građanskog zakonika je unet tekst tog ugovora koji je nešto detaljnije regulisan, naročito u pogledu pitanja koja se postavljaju u praktičnoj primeni sa namerom da se u javnoj diskusiji, komparacijom pojedinih odredaba, dođe do što boljih zakonskih rešenja, bez obzira u kom zakonskom aktu će biti locirana. Još kada je 1978. godine donošen Zakon o obligacionim odnosima bila je aktuelna dilema da li u tom zakonu regulisati izdavački ugovor. U isto vreme (1978. g.) donosio se istovremeno i Zakon o autorskom pravu, tako da je preovladalo mišljenje da se izdavački ugovor reguliše tim zakonom. Takvo rešenje u našem zakonodavno-pravnom sistemu zadržavalo se do danas. Takav stav potvrđuje i najnoviji Zakon o autorskim i srodnim pravima, koji je donet 2009. godine ("Službeni glasnik Republike Srbije", br. 104/2009). Međutim, dilema je i dalje aktuelna, jer je reč o jednom masovnom ugovoru od posebnog značaja za ostvarivanje prava građana (kao autora) i izdavača. Dilema je i dalje prisutna, jer je broj važećih zakonskih odredbi o izdavačkom ugovoru u posebnom zakonu relativno mali (čl. 67–78), pa se postavlja pitanje da li one mogu da zadovolje potrebe poslovne, a posebno izdavačke prakse. Da bi se omogućila kreativna komparacija mogućih zakonskih rešenja, redaktori Prednacrta Građanskog zakonika su uneli nešto drugačije odredbe o izdavačkom ugovoru, što može da podstakne stručnu javnu raspravu, a to može da doprinese utvrđivanju što boljih zakonskih rešenja. U tom slučaju pitanje *sedes materiae* tog ugovora ostaje sekundarno, ali ne i beznačajno.

Prema Prednacrtu (član 806) izdavačkim ugovorom autor ustupa izdavaču pravo da objavi njegovo određeno delo i obavezuje se da mu u tu svrhu preda delo pripremljeno za objavljivanje, a izdavač se obavezuje da delo umnoži u određenom broju primeraka i da te primerke stavi u promet.

Ostala je dilema o formi izdavačkog ugovora. Osnovno rešenje iz Prednacrta je da za punovažnost izdavačkog ugovora nije neophodna posebna forma. Međutim, dato je i alternativno rešenje. Prema toj soluciji, izdavački ugovor se zaključuje u pismenoj formi, osim ako je predmet objavljivanja članak,

crtež ili drugi autorski prilog u novinama, časopisima ili drugim periodičnim izdanjima. Osnovno rešenje ne isključuje mogućnost, uobičajenu praksu da se izdavački ugovor zaključi u pismenom obliku, ali tada je reč o formi *probationem*.

Novina je i odredba o zastupanju. Ona je dosta restriktivna u pogledu mogućnosti zastupanja, jer autorov zastupnik može zaključiti izdavački ugovor samo onih dela koja su navedena u njegovom punomoćju. Bez autorovog pristanka ne može zastupnik poslovno nesposobnog autora da zaključi izdavački ugovor.

14.2. Podsticanje i snažniji razvoj poljoprivrede je najbitnija strategijska prednost i prioritet naše nacionalne ekonomije. Zato je razumljiva težnja redaktora budućeg Građanskog zakonika da unesu jednu značajnu novinu koja će, sa pravnog aspekta, doprineti unapređenju poljoprivredne kooperacije. Naime, reč je o zakonskom regulisanju *ugovora o saradnji u poljoprivredi*. Regulisanje tog ugovora predstavlja veoma važnu novinu u našem ugovornom pravnom sistemu, jer do sada nismo imali zakonsku regulativu o tom ugovoru. Posebno je važno i značajno da su predložene zakonske odredbe uglavnom imperativne prirode, što, s jedne strane, onemogućuje da ugovorne strane iskoriste svoju poziciju jače ugovorne strane i nametnu svoju volju, a s druge strane, zakonska rešenja mogu doprineti uspešnijem funkcionisanju proizvodnje u oblasti poljoprivredne kooperacije. Prema Prednaktu Građanskog zakonika (član 864), "ugovorom o saradnji u poljoprivredi obavezuju se uzajamno poljoprivredna organizacija i poljoprivrednik da svaki od njih izvrši određene radove i uloži određena sredstva u određenu proizvodnju, na poljoprivrednom zemljištu u cilju podele koristi koje bi se tako postigle".

Prednactom su propisani bitni uslovi ugovora o saradnji u poljoprivredi, tj. neophodni elementi koje svaki ugovor mora da sadrži. To su: koje radove su dužne da izvrše ugovorene strane i koja sredstva su dužne da ulože u proizvodnju. Zbog značaja i njegovog dugoročnog važenja, ugovor o saradnji u poljoprivredi mora da bude sačinjen u pisanoj formi.

Sve navedene odredbe predložene u Prednaktu mogu da doprinesu podsticanju i unapređivanju međusobne saradnje individualnih poljoprivrednika i poljoprivrednih organizacija, uz srazmernu podelu i rizika i ostvarene dobiti.

15. *Dopune su izvršene i kod ugovora o: građenju; prevozu; o licenci; trgovinskom zastupanju; organizovanju putovanja; osiguranju i reosiguranju.*

15.1. Prema Zakonu o obligacionim odnosima, ugovorom o *trgovinskom zastupanju* obavezuje se zastupnik da se stalno stara da treća lica zaključuju ugovore sa njegovim nalogodavcem, i da u tom smislu posreduje između njih i nalogodavca, kao i da po dobijenom ovlašćenju zaključuje ugovore sa trećim licima u ime i za račun nalogodavca, a ovaj se obavezuje da mu za svaki zaključen ugovor isplati određenu naknadu (proviziju). Kod ovog ugovora redaktori Prednacrta su izvršili znatnije promene i dopune u skladu sa savremenom evropskom trgovačkom praksom. Treba posebno naglasiti da sve novine koje Prednacrt unosi u naš novi pravni sistem u oblasti privrednih ugovornih odnosa ne predstavljaju korekciju važećih zakonskih rešenja, već su dopuna i razrada postojećih odredaba Zakona o obligacionim odnosima, na osnovu stečenog iskustva u njenoj višedecenijskoj primeni u poslovnoj i sudskoj praksi.

15.2. Najveći broj alternativnih predloga u delu Građanskog zakonika o obligacionim odnosima sadržan je kod *ugovora o organizovanju putovanja*. Ti predlozi se prvenstveno odnose na znatnu dopunu postojeće regulative koja je inače sada regulisana Zakonom o obligacionim odnosima (čl. 859–879). To je posledica znatne ekspanzije tog ugovora u savremenom turističkom poslovanju, kao i potrebe da se u većoj meri zakonski zaštite interesi korisnika turističkih usluga.

Najznačajnija novina u ugovoru o organizovanju putovanja se odnosi na dopunu postojeće odredbe člana 876 Zakona o obligacionim odnosima o promeni ugovorene cene. Naime, prema članu 1141 Prednacrta organizator putovanja može zahtevati povećanje ugovorene cene ako je posle zaključenja ugovora došlo do promena u kursu ugovorene valute, do povećanja troškova prevoza, uključujući i troškove goriva ili do povećanja naknada za određene usluge koje utiču na cenu putovanja, a za koje nije znao ni mogao znati. Pravo na povećanje ugovorene cene organizator putovanja može ostvariti samo ako je ono predviđeno u ugovoru i ako je u ugovoru izričito naveden način obračuna izmene cene. Ako bi povećanje cene iznosilo više od 10 posto od ugovorene cene, putnik ima pravo da raskine ugovor bez obaveze na naknadu štete i pravo na povraćaj uplaćene cene. Dvadeset dana pre početka putovanja ugovorena cena ne može se povećati. Ako su navedene promene prouzrokovale sniženje cene putovanja, organizator putovanja dužan je putniku vratiti razliku u ceni.

15.3. U važećem Zakonu o obligacionim odnosima *ugovor o osiguranju* detaljno je regulisan od člana 897 do člana 965. Sve te odredbe su pokazale svoju funkcionalnost i vitalnost u njihovoj višedecenijskoj primeni u poslovnoj i sudskoj praksi. Svi ti instituti ugovora o osiguranju analizirani i razmatrani su na mnogim skupovima pravnika (na Kopaoničkoj školi prirodnog prava, na majskim savetovanjima Pravnika u privredi, na Budvanskim pravničkim danima i dr.), a naročito na specijalizovanim aprilskim savetovanjima Udruženja za osiguranje na Paliću. Rezultati tih analiza i saznanja iskorišćeni su u Komisiji za izradu Građanskog zakonika za inovaciju i dopunu zakonskih odredaba o ugovoru o osiguranju.

Zbog velikog broja novina u ovoj njihovoj prezentaciji izneće se samo instituti ili važnija rešenja koja su dopunjena ili izmenjena u Prednacrtu Građanskog zakonika, bez njihove ilustracije ili citiranja pojedinih rešenja. Reč je o sledećim izmenama i dopunama, uključujući i rešenja data u alternativni ili u različitim varijantama:

- pre svega, precizirana je definicija ugovora o osiguranju (član 1162) prema kojoj je to ugovor kojim se obavezuje ugovarač osiguranja da plati osiguraču određenu svotu novca (premiju), a ovaj se obavezuje, ako se desi ugovorom predviđeni događaj (osigurani slučaj), da isplati ugovaraču ili nekom drugom korisniku osiguranja određenu svotu novca ili učini nešto drugo;
- uneta je nova odredba o riziku koji je obuhvaćen osiguranjem. Prema odredbi člana 1163 Prednacrtu osigurani rizik mora da bude budući, neizvestan i nezavisan od isključive volje ugovarača osiguranja ili osiguranika;
- izričito je formulisano da je osigurani slučaj događaj koji nastaje ostvarenjem osiguranog rizika (član 1164);
- preciziran je momenat kada je ugovor o osiguranju zaključen. Prema predlogu u Prednacrtu, ugovor o osiguranju je zaključen kada je ponuda o osiguranju prihvaćena. Tim predlogom će se zameniti važeće rešenje iz Zakona o obligacionim odnosima (član 901) prema kome je ugovor o osiguranju zaključen kad ugovarači potpišu polis osiguranja ili listu pokrića;
- posebno detaljno su razrađene obaveze osigurača pre zaključenja ugovora o osiguranju koje se odnose na činjenice i podatke o kojima je osigurač dužan da informiše zainteresovanu stranu (član 1169);

- dopunjena je odredba člana 902 Zakona o obligacionim odnosima koja se odnosi na polisu osiguranja, kao specifičnu hartiju od vrednosti (član 1170);
- uneta je nova odredba koja se odnosi na list pokrića, kojim se može privremeno zameniti polisa. To će biti slučaj kada u momentu njegovog izdavanja nisu poznati svi bitni sastojci ugovora (član 1171);
- detaljno je razrađena situacija kada se sadržaj polise razlikuje od ugovorenog (član 1172);
- precizno su navedeni sadržaji opštih i posebnih uslova poslovanja u osiguranju (član 1173) obaveza predaje i upoznavanja ugovarača siguranja da su ti uslovi sastavni delovi ugovora o osiguranju (član 1174), kao i posledice koje mogu da nastupe ako osigurač u toku trajanja ugovora izmeni opšte uslove poslovanja ili premijski sistem (član 1175);
- posebno su značajne novine koje se odnose na obaveze osigurača kod ugovora zaključenih između odsutnih strana (član 1176), kao i na mogućnost odustanka od ugovora o osiguranju zaključenih između odsutnih strana (član 1177);
- alternativnim rešenjem dopunjen je i postojeći član 907 Zakona o obligacionim odnosima u vezi sa obavezom prijavljivanja okolnosti od značaja za ocenu rizika kojim je regulisano prijavljivanje podataka u skladu sa Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti (član 1182);
- postojeću odredbu Zakona o obligacionim odnosima (član 913) Prednacr je dopunio rešenjem kojim se uređuje posledica neplaćanja premije kao dispozitivno pravilo, što znači da ih stranke mogu ugovorom i drugačije regulisati (član 1188). Takvo rešenje je fleksibilnije i može biti u interesu obe ugovorne strane koje prema konkretnim okolnostima i interesima, mogu regulisati posledice neplaćanja premije;
- olakšan je i važeći zakonski postupak raskida ugovora protekom određenog roka (član 1199), kao i uneta potpuno nova odredba o prećutnom produženju ugovora o osiguranju (član 1200);
- dopunjeno je važeće zakonsko rešenje o uticaju stečaja ili likvidacije na sudbinu ugovora o osiguranju (član 1201);
- precizirana je važeća odredba člana 924 Zakona o obligacionim odnosima kojom se određuje ko ima interes da zaključi ugovor o osiguranju imovine i koja lica mogu steći prava iz tog ugovora (član 1202);

- predloženo je alternativno rešenje u vezi sa uključivanjem izmaklog dobitka pri utvrđivanju iznosa štete. Naime, prema važećem rešenju (član 925 stav 5) izmakli dobitak se uključuje u iznos štete samo ako je to ugovoreno, a alternativa uvodi zakonsku pretpostavku da se taj dobitak uračunava u iznos štete, osim ako je ugovorom isključeno (član 1203);
- proširen je krug lica za čiji postupak osiguranik odgovara i na lica koja istupaju u svojstvu organa pravnog lica osiguranika (član 1207);
- precizirana je i važeća odredba člana 931 Zakona o obligacionim odnosima o naknadi štete prouzrokovane ratnim operacijama i pobunama (član 1209);
- predložena je i promena člana 932 Zakona o obligacionim odnosima koji se odnosi na pravne posledice nadosiguranja, tj. u slučaju kada se ugovori svota osiguranja veća od stvarne vrednosti osigurane stvari (član 1210).

Posebnu pažnju zaslužuju predloženi novi članovi koji se odnose na *osiguranja od odgovornosti* (član 1218-1221). Značajna novina u Prednacrta se odnosi na šest odredaba kojim se reguliše ugovor o reosiguranju koji nije bio uređen Zakonom o obligacionim odnosima.

Tim odredbama Prednacrta (član 1247-1252) regulisana su sledeća pitanja: pojam *ugovora o reosiguranju*; istovetnost sudbine osigurača i reosigurača; položaj osiguranika iz odnosa direktnog osiguranja; stečaj osigurača ili reosigurača; plaćanje premije reosiguranja i posledice neplaćanja, kao i nepostojanje subrogacije.

Dopunjene su i važeće odredbe o zastarelosti potraživanja iz ugovora o osiguranju koje se odnose na: zastarelost potraživanja iz ugovora o osiguranju od odgovornosti (član 1254); zastarelost potraživanja po osnovu subrogacije (član 1255) i zastarelost regresnog potraživanja (član 1256).

Treba naglasiti da su sve navedene novine u oblasti ugovora o osiguranju motivisane željom redaktora da se u što većoj meri obezbede i zaštite opravdani interesi ugovornih strana, na osnovu iskustva iz dosadašnje poslovne i sudske prakse.

16. Posebno je razrađen deo o bankarskim ugovorima i drugim bankarskim poslovima.

Polazeći od konstatacije da je aktuelno bankarsko poslovanje veoma značajno, ne samo za uspešni razvoj nacionalne ekonomije nego i za odvijanje kvalitetnog života i poslovanja građana i njihovih asocijacija. Prednacrt Građanskog zakonika je sasvim opravdano posvetio posebnu

pažnju, pre svega, dopunama važećih zakonskih odredaba o *bankarskom poslovanju*.

Kao što je poznato, u Zakonu o obligacionim odnosima, u članovima od 1035-1064, regulisani su bankarski poslovi koji se odnose na: bankarske depozite (novčani depozit, ulog na štednju i deponovanje hartija od vrednosti), tekući račun; ugovor o kreditu, posebno na osnovu zaloga hartija od vrednosti ili drugih pokretnih stvari (tzv. lombardni kredit); akreditiv; bankarsku garanciju i depo poslove (ugovor o sefu).

Bitne novine u sferi bankarskih poslova odnose se na predložene poslove koji nisu konzistentno zakonski regulisani. U okviru osnovnih odredaba, kao što je već navedeno, posebno je apostrofirana odredba o dužnoj pažnji (član 1365) prema kojoj je banka dužna da u zaključivanju i izvršavanju svojih poslova postupa s povećanom pažnjom prema pravilima struke i običajima (pažnja dobrog stručnjaka).

U Prednacrtu je predložena i načelna odredba (član 1367) o bitnim karakteristikama bankarskih ugovora. Prema tom rešenju odredbe ugovora koje banke zaključuju moraju biti za klijente jasne, potpune i nedvosmislene.

Istovremeno je u posebnoj alternativni predloženo da se navedena odredba briše, o čemu bi bilo dragoceno čuti mišljenje stručnjaka iz sfere bankarstva, sudstva, ali i klijenata bankarskih usluga.

Pre svega, uneta je odredba o pojmu bankarskih poslova. Prema Prednacrtu (član 1364) to su depozitni, kreditni i drugi poslovi koji za svoj predmet imaju novac, hartije od vrednosti i određene usluge koje banke obavljaju za svoje klijente.

Imajući u vidu dosadašnju praksu banaka, a u želji da se u većoj meri zaštite interesi klijenata, kao slabije strane, u Prednacrtu je posebno apostrofirana obaveza pojačane pažnje, tzv. "pažnja dobrog stručnjaka". Prema toj načelnoj odredbi, banka je dužna da u zaključivanju i izvršavanju svojih poslova postupa s povećanom pažnjom prema pravilima struke i običajima.

Uneta je odredba o opštim uslovima poslovanja kojim se utvrđuju standardni uslovi poslovanja banke, kao uslovi za uspostavljanje odnosa između klijenata i banke, posebno sa klijentima - fizičkim licima.

Tim uslovima, prema Prednacrtu, banka je dužna da obezbedi primenu dobrih poslovnih običaja, dobre poslovne prakse prema klijentima kao potrošačima bankarskih usluga.

Značajno je i predloženo rešenje prema kome se odredbe o bankarskim poslovima primenjuju i na druge privredne subjekte koji su ovlašćeni za obavljanje određenih bankarskih poslova, kao što su brokerske firme, akcionarska društva i dr.

U vidu alternativa u Prednacrtnu su predložene dve nove glave. Jedna se odnosi na devizne i devizno valutne poslove (čl. 1403-1404). Tim odredbama regulisane su vrste i subjekti deviznih poslova.

Značajna promena u odnosu na važeće zakonsko rešenje odnosi se na promenu člana 1077 Zakona o obligacionim odnosima prema kome je predviđeno da je akreditiv uvek opoziv, čak i kada je otvoren za određeni period vremena, osim ako nije izričito drugačije ugovoreno. Međutim, novina u Prednacrtnu je u tome što se menja važeća dispozitivna zakonska pretpostavka u tom smislu što se, radi pravne sigurnosti, unosi da je akreditiv uvek neopoziv, bez obzira da li je uslovima akreditiva ta naznaka navedena.

Potpuno nov tekst je u Prednacrtnu predložen o poslovima sa platnom karticom, koja inače nije regulisana Zakonom o obligacionim odnosima.

U organizaciji Ministarstva pravde u junu 2010. godine organizovana je u "Palati Srbija" javna prezentacija i diskusija o objavljenom Prednacrtnu dela Građanskog zakonika o obligacionim odnosima u prisustvu oko 120 učesnika iz različitih pravnih oblasti i institucija, na poziv Ministarstva pravde.

Posle višečasovne, veoma konstruktivne diskusije, iznete su značajne sugestije i predlozi i izražena je opšta konstatacija da je navedeni projekat uspešno formulisao savremene uporedno pravne tendencije, naročito u pravu Evropske unije u oblasti obligacionih odnosa, kao i naučna saznanja i iskustva iz poslovne i sudske prakse.

V Nova rešenja o porodičnim odnosima

U trećoj knjizi Komisije, koja je objavljena juna 2011. godine, sadržane su odredbe Prednacrta Građanskog zakonika o porodičnim odnosima.

U tom delu Prednacrta, koji ima 380 članova, objavljene su značajne novine važećeg Porodičnog zakona, u skladu sa savremenim tendencijama u evropskom uporednom pravu, usvojenim međunarodnim konvencijama i sa naučnim saznanjima i stečenim iskustvom u primeni tog zakona u sudskoj i upravnoj praksi.

Ilustracije radi, navodimo sledeće najznačajnije pravne institute iz oblasti porodičnih odnosa koji su regulisani, razrađeni ili inovirani tim delom Prednacrtu Građanskog zakonika:

1. Zbog izuzetno lošeg demografskog stanja u R. Srbiji predložene su posebne odredbe o podsticanju rađanja dece.

Predloženo je konstituisanje obaveze države da finansijskim, poreskim, radnopravnim, ekonomskim, socijalnim i drugim merama i aktivnostima posebno podstiče rađanje dece, s tim da se posebnim propisima reguliše podsticanje rađanja. Posebno je predloženo da se majkama koje rode troje dece prizna pravo na "demografsku naknadu" do punoletstva trećeg deteta u iznosu koji za svaku godinu bi utvrđivalo Ministarstvo finansija. Objavljivanje tog predloga izazvalo je afirmativne reakcije najšire javnosti.

2. Poboljšana su rešenja koja se odnose na vanbračnu zajednicu.

Vanbračna zajednica je formulisana kao trajna zajednica života žene i muškarca (vanbračni partneri) između kojih ne postoje krvno srodstvo i bračnost. Žena i muškarac koji žive u vanbračnoj zajednici imaju, prema predlogu iz Prednacrtu, prava i dužnosti supružnika pod uslovima određenim Građanskim zakonikom. Ostavljena je mogućnost da se posebnim zakonom eventualno uredi zajednica života i lica istog pola.

3. Razrađene su i dopunjene odredbe o zaključenju i prestanku braka.

U formi alternativne solucije predloženo je da se umesto do sada važećeg rešenja da brak ne može da zaključi lice koje je nesposobno za rasuđivanje izričito navede da brak ne može da zaključi lice koje je potpuno lišeno poslovne sposobnosti. Uz predlog da se pored potpunog usvojenja predvidi i nepotpuno formulisano je rešenje da usvojlac iz nepotpunog usvojenja ne može da zaključi brak sa usvojenikom niti sa njegovim potomcima. Međutim, alternativnim predlogom je predviđeno da sud, iz opravdanih razloga, može da dozvoli brak između usvojenika i usvojlaca samo u slučaju nepotpunog usvojenja. Takođe, predloženo je da se izričito navede da je zabranjeno zaključenje braka između staratelja i štice. Inače, prema Prednacrtu, brak se zasniva na uzajamnoj vernosti, poverenju, poštovanju i pomaganju, što je formulisano kao alternativna zamena postojećeg zakonskog rešenja.

U vezi sa razvodom braka predloženo je da svaki supružnik ima pravo na razvod ako su bračni odnosi ozbiljno i trajno poremećeni. Kao alternative

prethodnom rešenju predloženo je da se ono izmeni tako da glasi: "Svaki supružnik ima pravo na razvod braka ako postoji nesaglasnost supružnika o bitnim pitanjima zajedničkog života, a brak će se razvesti ako je zajednica supružnika trajno prestala."

U pogledu mogućnosti sporazuma o razvodu važeće zakonsko rešenje je dopunjeno predlogom da sporazum o razvodu obavezno sadrži saglasnost o vršenju roditeljskog prava, o smeštaju i izdržavanju deteta i o ličnim kontaktima sa detetom, o deobi zajedničke imovine i o izdržavanju supružnika posle razvoda braka. Uz sporazum o razvodu supružnici su dužni da podnesu odgovarajuću ispravu iz javne evidencije o nepokretnostima o posedovanju zajedničke nepokretne imovine.

4. Predviđena je mogućnost uvođenja crkvene forme braka.

Kao osnovno rešenje predloženo je da se brak zaključuje na svečan način, pred matičarem i uz prisustvo dva svedoka. Međutim, u alternativni predložena mogućnost da se brak zaključuje u svečanom građanskom ili verskom obliku. Pri tome je napomenuto da bi verski oblik braka mogao da se reguliše pod uslovom da se izmenom Ustava R. Srbije to omogući.

5. Inovirane su odredbe o odnosima roditelja i dece i usklađene sa Konvencijom UN o pravima deteta (npr. zabranjeno je fizičko kažnjavanje deteta i sl.).

6. Prednacrt sadrži potpuno nove odredbe o materinstvu i očinstvu u slučaju začeca uz biomedicinsku pomoć, kao i o ugovoru o rađanju za drugog (tzv. surogatu materinstva).

7. Dopunjena su zakonska rešenja o pravima deteta pod roditeljskim staranjem.

Značajne su novine koje se odnose na principe dečijih prava. U tom delu Prednacrta izričito je predviđeno da dete ima pravo na život, opstanak i razvoj, s tim da su država i roditelji prvenstveno odgovorni za obezbeđivanje maksimalnih uslova za ostvarivanje prava deteta. Izričito je propisano da je svako dužan da poštuje prava deteta, a zabranjena je svaka diskriminacija po bilo kom osnovu, a naročito po osnovu rase, pola, polne orijentacije, rodnog identiteta, nacionalne pripadnosti, društvenog porekla, rođenja, veroispovesti, političkog ili drugog uverenja, imovnog stanja, kulture, jezika, starosti ili fizičkog invaliditeta deteta ili njegovih roditelja.

Predloženo je da u svim pitanjima koja se tiču roditeljskog prava najbolji interes deteta je primaran, kao i da interesi deteta moraju da budu zaštićeni

kad god budu u sukobu sa interesima roditelja ili drugih lica koja vrše roditeljska ovlašćenja.

8. Novelirana su zakonska rešenja o vršenju i prestanku roditeljskog prava i predloženo ukidanje mogućnosti produženja roditeljskog prava, i umesto toga, u cilju bolje zaštite interesa deteta, stavljanje deteta pod starateljstvo.

9. Razrađene su odredbe o usvojenju, posebno o usvojenju od strane stranog državljanina.

U Prednacrta je predloženo da strani državljanin može usvojiti dete pod sledećim uslovima:

- da se za određeno dete ne mogu naći usvojioci među domaćim državljanima, odnosno da dete može biti zbrinuto u našoj zemlji putem hranilaštva ili na drugi odgovarajući način;

- da se ministar nadležan za porodičnu zaštitu saglasio sa usvajanjem. Smatraće se da se usvojioci ne mogu naći među domaćim državljanima ako je prošlo više od godinu dana od unošenja podataka o budućem usvojeniku u jedinstveni lični registar usvojenika odnosno ako se u roku od godinu dana od kada je dete ostalo bez roditelja ili bez roditeljskog staranja ne mogu naći hraniooci među domaćim državljanima, niti drugi odgovarajući način porodičnog zbrinjavanja deteta u našoj zemlji (npr. postavljanjem staraoca koji će primiti dete u svoju porodicu). Izuzetno, ako je to u najboljem interesu deteta, ministar nadležan za porodičnu zaštitu može dozvoliti usvojenje stranim državljanima i pre isteka roka iz prethodnog stava, uz obrazloženje razloga zbog kojih je dozvoljeno odstupanje od redovne zakonske procedure za usvojenje.

Predloženo je da se navedeni izuzetak izmeni u formi dve varijante. Prema prvoj varijanti, izuzetno, ako je to u najboljem interesu deteta, sud može dozvoliti usvojenje stranim državljanima i pre isteka roka iz prethodnog stava. Uz iscrpno obrazloženje razloga zbog kojih je dozvoljeno odstupanje od redovne zakonske procedure za usvojenje. Prema drugoj varijanti ostalo bi da važi zakonsko rešenje iz Porodičnog zakonika, prema kome strani državljanin može usvojiti dete pod uslovom da se ne mogu naći usvojioci među domaćim državljanima i da se ministar nadležan za porodičnu zaštitu saglasi sa usvojenjem.

10. Predloženo je omogućavanje zasnivanja nepotpunog usvojenja.

Posebno su značajne novine koje se odnose na raskid nepotpunog usvojenja. Prema tim predlozima usvojenje može prestati rešenjem organa starateljstva kada on utvrdi da to zahtevaju opravdani interesi maloletnog usvojenika. Inicijativu za prestanak usvojenja može podneti organu starateljstva, svako lice, zdravstvena ili obrazovna ustanova, ustanova socijalne zaštite, pravosudni i drugi državni organi, udruženja i građani, ako to zahtevaju opravdani interesi maloletnog usvojenika.

Zahtev za prestanak usvojenja mogu podneti i usvojlac ili usvojenik kada za to postoje opravdani razlozi. Usvojlac i usvojenik mogu i sporazumno zahtevati prestanak usvojenja. Ako je usvojenik postao punoletan, organ starateljstva neće ispitivati da li je prestanak usvojenja koristan po usvojenika. Odlukom o prestanku usvojenja, sud može iz opravdanih razloga odrediti usvojeniku izdržavanje do punoletstva na teret usvojioca, uzimajući u obzir imovno stanje jedne i druge strane. Odlukom o prestanku usvojenja, sud može, uzimajući u obzir imovno stanje jedne i druge strane, odrediti usvojitelju izdržavanje na teret punoletnog usvojenika, ako usvojlac nije sposoban za privređivanje i nema sredstava za izdržavanje, a duže vreme je izdržavao usvojenika i starao se o njemu. Sud može na predlog dužnika ili poverioca izdržavanja da poveća, snizi, ukine ili izmeni način izdržavanja koji je određen ranijom odlukom, ako su se okolnosti na osnovu kojih je doneta odluka kasnije izmenile.

11. Inovirana su zakonska rešenja o zasnivanju, dejstvu i prestanku starateljstva.

Izričito je predloženo da je staralac dužan da preduzme sve mere kako bi se lice pod starateljstvom uključilo u svakodnevni život i slobodne aktivnosti, u skladu sa njegovim zdravstvenim stanjem, sklonostima, željama i sposobnostima. Takođe, staralac je dužan da periodično, a najmanje jednom mesečno, posećuje štićenika i neposredno se obaveštava o uslovima u kojima štićenik živi.

12. Poboljšana je pravna zaštite štićenika.

Novina je i rešenje prema kome je pre preduzimanja značajnijih mera koje se tiču ličnosti ili imovinskih interese štićenika staralac dužan da pribavi mišljenje štićenika i razmotri njegovo mišljenje, stavove i želje, ako je štićenik stariji od 10 godina i ako je u stanju da ih izrazi.

13. *Precizirane i razrađene su odredbe o izdržavanju i imovinskim odnosima supružnika, kao i članova porodične zajednice.*

Prema predlogu iz Prednacrtu poverilac i dužnik mogu se sporazumeti o visini doprinosa za izdržavanje, kao i o načinu davanja izdržavanja. Sporazum koji je sačinjen u pismenoj formi pred organom starateljstva, overen u sudu ili kod javnog beležnika ima snagu izvršne isprave. Ako poverilac i dužnik ne mogu da postignu sporazum o izdržavanju o tome odlučuje sud.

Izdržavanje traje neodređeno vreme, dok postoje zakonski uslovi. Izuzetno, sud može odlučiti da obaveza izdržavanja traje određeno vreme ako ima izgleda da će poverilac izdržavanja biti u mogućnosti da u dogledno vreme obezbedi sredstva za izdržavanje na drugi način. U slučaju ako je brak kratko trajao sud može, ceneći sve okolnosti, odlučiti da obaveza izdržavanja traje određeno vreme ili da zahtev za izdržavanje u celini odbije nezavisno od mogućnosti poverioca izdržavanja da u dogledno vreme na drugi način obezbedi sredstva za izdržavanje, ako poverilac izdržavanja ne podiže zajedničko maloletno dete.

Zahtev za produženje prava na izdržavanje može se podneti samo do isteka vremena za koje je izdržavanje dosuđeno. Lice koje je faktički davalo izdržavanje, a nije imalo obavezu, ima pravo na naknadu od lica koje je zakonski bilo dužno da daje izdržavanje. Ako je više lica istovremeno bilo dužno da daje izdržavanje, njihova obaveza je solidarna.

U prvoj predloženoj varijanti uneto bi bilo i sledeće pravilo:

Lice koje je faktički davalo izdržavanje a imalo je obavezu da to čini, ima pravo na naknadu troškova za izdržavanje dato u prošlosti od lica koje je bilo dužno da daje izdržavanje, ali ne za period duži od tri godine od momenta podnošenja zahteva. Potraživanje izdržavanja ne zastareva, već samo pojedini obroci.

U drugoj varijanti prethodno pravilo se menja, tako da glasi:

Lice koje je faktički davalo izdržavanje a imalo je obavezu da to čini, nema pravo na naknadu troškova za izdržavanje dato u prošlosti od lica koje je bilo dužno da daje izdržavanje.

14. Predloženo je formiranje alimentacionog fonda u cilju zaštite dece čiji roditelj-dužnik izbegava plaćanje izdržavanja.

Radi efikasnijeg ostvarivanja prava na izdržavanje veoma značajna novina je predložena u vidu osnivanja alimentacionog fonda. Sredstva za početak rada fonda obezbeđivala bi se prvenstveno iz budžeta. Ministar nadležan za porodičnu zaštitu bliže bi propisao uslove za korišćenje sredstava i pravila o radu fonda.

Prema Prednacrtu, ako dužnik izdržavanja ne ispunjava uredno svoju obavezu izdržavanja deteta u periodu od 3 meseca uzastopno ili u roku od 6 meseci sa prekidima, dete ima pravo na isplatu izdržavanja iz alimentacionog fonda.

Dete - poverilac izdržavanja treba da podnese dokaz da je prinudno izvršenje ostalo bezuspešno. Predlog za isplatu izdržavanja iz alimentacionog fonda treba da sadrži lične podatke o dužniku izdržavanja, njegovom prebivalištu ili boravištu, adresi stanovanja, imovnom stanju, zaposlenju, adresi poslodavca i ostale podatke od značaja za ostvarivanje izdržavanja. Alimentacioni fond je dužan da počne sa isplatom izdržavanja u roku od 15 dana od prijema predloga.

Fond ima pravo regresa isplaćenog iznosa izdržavanja od dužnika, uvećanog za 10% na ime troškova postupka. Predloženo je da isplata izdržavanja iz alimentacionog fonda prestaje kada prestane zakonska obaveza izdržavanja deteta. Dokaz da je prestala zakonska obaveza izdržavanja i predlog za prestanak dalje isplate mogu podneti i dužnik i poverilac izdržavanja. Poverilac i dužnik izdržavanja mogu sporazumno podneti predlog fondu za prestanak isplate iz fonda, ako postignu sporazum o dobrovoljnoj isplati izdržavanja.

Ako dužnik izdržavanja ponovo izbegava redovno izvršenje svoje obaveze poverilac može podneti novi predlog za isplatu izdržavanja iz fonda. Regres fondu za isplaćeno izdržavanje od dužnika iz prethodnog stava se, prema predlogu, uvećava za 10% (15%).

15. Korigovana su važeća zakonska rešenja koja se odnose na sudske i upravne postupke u vezi sa porodično-pravnim sporovima.

Najveći broj predloženih novina formulisan je i u ovom delu Prednacrta u obliku alternativnih predloga. To bi u stručnoj javnoj raspravi, koja je u toku, omogućilo lakše izjašnjavanje o tim predlozima i doprinelo iznalaženju što boljih finalnih zakonskih rešenja.

VI Predlozi u Prednacrtnu u delu o nasleđivanju

U četvrtoj knjizi, koju je Komisija objavila 2011. godine, sadržane su zakonske odredbe o nasleđivanju, koje u suštini predstavljaju afirmaciju važećeg Zakona o nasleđivanju sa neophodnim inovacijama, u skladu sa novim naučnim saznanjima i rezultatima praćenja primene tog Zakona u sudskoj praksi. Te najvažnije inovacije se odnose na:

1. Osnovi nasleđivanja

U Prednacrtnu je, pored zakona i zaveštanja, kao dva sada važeća osnova za nasleđivanje, predložen treći pravni osnov: ugovor o nasleđivanju. Taj ugovor bi mogli da međusobno zaključe samo supružnici. Njegova primena u praksi mogla bi da doprinese da se smanji broj čestih sudskih sporova koji obično nastaju posle smrti jednog od supružnika.

2. Sposobnost i nedostojnost za nasleđivanje

Primena savremenih naučnih saznanja u medicinskim naukama sve češće omogućuje da *nasciturus* nastane i posle smrti ostavioca. Zato je u Prednacrtnu predloženo proširenje fikcije o začetom a nerođenom detetu. Prema tom predlogu, dakle, naslednik može biti ostaviočevo dete koje nije rođeno u trenutku njegove smrti, ako se rodi živo.

U pogledu nedostojnosti za nasleđivanje proširena je lista lica koja ne mogu biti zakonski naslednici ili naslednici na osnovu zaveštanja, niti steći bilo kakvu korist iz zaveštanja. Prema predlogu, pored lica navedenih u važećem Zakonu o nasleđivanju, kao nedostojno bilo bi još i lice:

- koje je krivičnim delom sa umišljajem dovelo ostavioca u stanje stalne nesposobnosti za sačinjavanje zaveštanja;
- koje je onemogućilo ili pokušalo da onemogući ostvarenje onog reda nasleđivanja koji je ostavilac odredio ili hteo da odredi ili sa kojim je računao.

Pored navedenih u alternative je predloženo kao nedostojno i lice:

- koje je umišljajno učinilo teže krivično delo, a do smrti ostaviočeve nije se vratilo u zemlju;
- koje je krivičnim delom sa umišljajem steklo povoljni naslednopravni položaj.

3. Nužni deo

U Prednacrta je izričito precizirano kada sud može, na zahtev nužnog naslednika, da izmeni pravnu prirodu prava na nužni deo. Prema tom predlogu, na zahtev nužnog naslednika, sud može odlučiti da mu pripadne određeni deo stvari i prava koji čine zaostavštinu (stvarno pravo), "kad nađe da je to opravdano".

U vezi sa isključenjem iz prava na nužni deo, predloženo je, uz alternative da ostane sada važeće zakonsko rešenje, da zaveštalac može isključiti iz nasleđa nužnog naslednika koji se "povredom neke zakonske ili moralne obaveze teže ogrešio o njega".

Precizirano je važeće zakonsko rešenje o posledicama isključenja iz prava na nužni deo. Prema tom predlogu samo u slučaju "potpunog isključenja" prava ostalih koji mogu naslediti određuju se kao da je isključeni umro pre ostavioca.

4. Sadržina zaveštanja

U Prednacrta je predloženo proširenje moguće sadržine zaveštanja u skladu sa savremenim nasledno-pravnim pravilima. Dakle, nije nužno da se poslednja volja ostavioca izražena u zaveštanju mora odnositi samo na imovinu. Ona se može odnositi i na neimovinske odredbe (na primer: o formiranju zadužbine ili fondacije, imenovanju upravnika i drugih njihovih organa). Prema tom predlogu pojam zaveštanja je proširen tako da je to jednostrana, lična i uvek opoziva izjava volje za to sposobnog lica kojom ono raspoređuje svoju imovinu za slučaj smrti "ili daje druge izjave u vezi svoje smrti" u zakonom određenom obliku.

5. Ugovor o doživotnom izdržavanju

Ako bi se prihvatio predlog iz Prednacrta o uvođenju trećeg osnova za nasleđivanje (ugovora o nasleđivanju) logična konsekvencija toga je da se, kako je predloženo u Prednacrta, isključi mogućnost zaključenja ugovora o doživotnom izdržavanju između supružnika, koji je ponekad u praksi zloupotrebljavan radi lišavanja nužnih naslednika prava na nužni deo.

6. Obim naslednikove odgovornosti za dugove

Iz razloga obezbeđenja očigledne pravičnosti, predložena je dopuna sada važećeg zakonskog pravila o obimu odgovornosti naslednika za dugove ostavioca prema kome naslednik odgovara za ostaviočeve dugove do visine

vrednosti nasleđene imovine. Prema predloženoj dopuni prethodnog zakonskog rešenja "prijemnik u čiju se korist naslednik odrekao nasleđa odgovara za dugove ostavioca" u navedenom obimu, "osim ako nije drukčije ugovoreno".

7. Zaštita domaćih državljana

U Prednacrtu su posebno formulisane mere zaštite domaćih naslednika, isporukoprimaca i poverilaca čime bi se sasvim opravdano popunila očigledna pravna praznina nastala usvajanjem sada važećeg Zakona o nasleđivanju. Prema Prednacrtu zaštitne mere domaćih državljana bi se ostvarivale na sledeći način:

Kad je za raspravljanje zaostavštine nadležan inostrani organ, sud na čijem je području ostavilac umro izdaće oglas kojim će pozvati lica koja u zemlji imaju zahteve kao naslednici, isporukoprimci ili poverioci da u roku od trideset dana od dana objavljivanja oglasa u republičkom službenom glasniku, prijave svoje zahteve, jer će u protivnom pokretna imovina iz sastava zaostavštine biti predata inostranom organu, odnosno licu koje taj organ ovlasti.

Oglas će biti objavljen u republičkom službenom glasniku, na oglasnoj tabli suda i po potrebi na drugi pogodan način, a jedan primerak oglasa dostaviće se najbližem diplomatsko-konzularnom predstavništvu države čiji je organ nadležan za raspravljanje zaostavštine.

Ako je zaostavština male vrednosti oglas se neće objavljivati, ali se u tom slučaju zaostavština ne sme predati pre protoka roka od tri meseca od smrti stranog državljanina.

8. Ugovor o nasleđivanju

Nema sumnje, najobimnija inovacija se odnosi na ugovor o nasleđivanju kao novom osnovu za nasleđivanje. Prema predlozima sadržanim u Prednacrtu ugovor o nasleđivanju je ugovor kojim jedno lice ostavlja svoju zaostavštinu ili njen deo u nasleđe svom saugovorniku. On se može zaključiti samo između supružnika. Ugovor o nasleđivanju se može zaključiti u korist dece jednog ili drugog supružnika, njihove zajedničke dece, njihovih usvojenika ili drugih potomaka.

Ugovor je punovažan samo ako su se sa njegovim zaključenjem saglasili svi potomci saugovornika koji će po zakonu biti pozvani da ih naslede. Ako neki potomak nije dao saglasnost za zaključenje ugovora o nasleđivanju, može je

dati naknadno. Ugovor je punovažan i ako potomak koji nije dao saglasnost umre pre supružnika kao saugovornika ili se odrekne nasleđa ili je nedostojan, a ne ostavi potomstvo.

Ugovor mora biti sačinjen u pismenoj formi i overen od sudije koji je dužan da pre overe pročita strankama ugovor i naročito ih upozori da imovina koja je predmet ugovora ne ulazi u njihovu zaostavštinu i da se njome ne mogu namiriti nužni naslednici. U suprotnom, ugovor je ništav. Sudija na samom ugovoru potvrđuje da su te radnje učinjene. Ugovor može sačiniti i javni beležnik u obliku javnobeležničkog zapisa, uz upozorenje o navedenim zakonskim posledicama.

Ugovor može obuhvatiti zaostavštinu ugovornika ili njen deo.

Iz navedenog može se zaključiti da predlozi u delu Prednacrta o nasleđivanju predstavljaju korisna poboljšanja zakonskih rešenja iz važećeg Zakona o nasleđivanju koji je od strane pravničke javnosti ocenjen kao jedan od najkvalitetnijih zakonskih akata u pravnom sistemu Republike Srbije.

VII Osnovni sadržaj dela Građanskog zakonika o stvarnopravnim odnosima

Poslednji deo Prednacrta Građanskog zakonika, čija je izrada u toku, odnosi se na zakonsku regulativu o stvarno-pravnim odnosima. Taj deo Prednacrta, prema preliminarnom orijentacionom sadržaju, obuhvatio bi nekoliko posebnih načela koja se odnose isključivo na stvarno-pravne odnose. Centralni i najvažniji deo odnosio bi se na pravo svojine (na različite modalitete sticanja, prestanka i zaštite prava svojine). Posebno će se obraditi kolektivni i specifični oblici prava svojine u vidu susvojine i zajedničke svojine. Jedan od odeljaka biće posvećen jednoj živoj i veoma složenoj materiji koja se odnosi na etažnu svojinu. Takođe, deo o svojinskim odnosima u Prednactru obuhvatiće i susedsko pravo, pravo službenosti, založno pravo, registraciju određenih stvarnopravnih odnosa u odgovarajućim registrima nepokretnosti.

Ostaju otvorena pitanja o potrebi unošenja u Građanski zakonik odredbi o pravu građenja, realnim teretima i fiducijarnom obezbeđenju, koja će se verovatno formulirati kao alternativna rešenja o kojima bi se vodila posebna stručna rasprava.

VIII Javna prezentacija, stručna javna rasprava i orijentaciona dinamika donošenja Građanskog zakonika Republike Srbije

Već je afirmisana praksa u Komisiji, koja je i pozitivno ocenjena u stručnoj javnosti i to ne samo u R. Srbiji, da se pojedini delovi Prednacrta budućeg Građanskog zakonika sukcesivno objavljuju, u vidu posebnih tematskih knjiga, kao i na sajtu Ministarstva pravde. Da bi se što više animirala stručna javna rasprava koja je u toku, sve knjige Komisije su dostavljane učesnicima godišnjih savetovanja pravnika (na Kopaoničkoj školi prirodnog prava, Savetovanju pravnika u privredi u Vrnjačkoj Banji i Budvanskim pravničkim danima). Pored navedenog upoznavanja što šire pravničke javnosti, od posebnog je značaja javna prezentacija izrađenih delova Prednacrta koje tradicionalno organizuje Ministarstvo pravde.

Očekuje se da se do kraja 2013. godine finalizira tekst Prednacrta i objavi u celini u posebnoj publikaciji nakon čega bi se u narednom šestomesečnom roku nastavila javna rasprava. Posle toga bi Komisija utvrdila Nacrt Građanskog zakonika i u toku 2014. godine dostavila Vladi Republike Srbije na dalji zakonodavni postupak njegovog razmatranja i usvajanja.